

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АРМІЇ, КОНВЕРСІЇ ТА РОЗЗБРОЄННЯ
CENTER FOR ARMY CONVERSION AND DISARMAMENT STUDIES

15 червня 2020

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ

Безпековий огляд ЦДАКР № 11 (144)

Адреса: Вул. Іллінська, 10, офіс 5, Київ, 04070
тел.: +38 (044) 425-42-10
www.cacds.org.ua

Безпековий огляд «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР, www.cacds.org.ua) здійснюється аналітиками ЦДАКР за підтримки банку «Аркада». Для підготовки оглядів залучаються відомі експерти, дипломати, військові фахівці та спеціалісти усіх відомств, що працюють у безпековому середовищі України.

Метою публікацій Безпекового огляду «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» є оперативне та аналітичне інформування зацікавлених профільних структур, ЗМІ та громадян, що цікавляться актуальними проблемами безпеки України.

Кожний огляд присвячений короткому періоду (1 – 2 тижні), та містить експертні думки, які можуть не збігатися з офіційною позицією української влади.

@2014 Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння
У разі цитування обов'язкове посилання на ЦДАКР

Редакційна колегія:

Бадрак В.В. – головний редактор, директор ЦДАКР

Копчак В.І. – відповідальний секретар, заступник директора ЦДАКР

Самусь М.М. – заступник директора ЦДАКР з міжнародних питань

Члени Редакційної колегії:

Бондарчук С.В. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, генеральний директор ДК «Укрспецекспорт» (2005-2010 рр.)

Згурець С.Г. – головний редактор журналу «Експорт озупия и оборонный комплекс Украины», директор інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Кабаненко І.В. – президент Української агенції з перспективних науково-технічних розробок UA.RPA, заступник міністра оборони України (2014), перший заступник начальника Генерального штабу ЗС України (2012-2013), адмірал ВМСУ

Конопльов С.Л. – директор Гарвардської програми з чорноморської безпеки та програми з безпеки США-Росія і США-Південна Азія, член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Литвиненко О.В. – директор Національного інституту стратегічних досліджень, заступник секретаря РНБОУ (2014 - 2019)

Міхненко А.В. – головний редактор журналу «Ukrainian Defense Review»

Паливода К.В. – голова правління банку «Аркада», член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Поляков Л.І. – голова Експертної Ради ЦДАКР, перший заступник міністра оборони України (2005 – 2007 рр.), заступник міністра оборони України (2014 р.)

Рябих В.О. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, директор з розвитку інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Щербак Ю.М. – письменник та громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України в США (1994 - 1998 рр.), міністр охорони навколишнього середовища (1991 - 1992)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині червня 2020 р.– аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

У ДЗЕРКАЛІ ЕКСПЕРТНОЇ ДУМКИ

Кібероборона України: стан, проблеми та актуальні заходи щодо її забезпечення

Реформа «оборонки»: за кожним словом має бути дія

Паралельно з НАТО: регіональне співробітництво країн Європи у сфері безпеки та оборони

АНАЛІТИЧНІ РОЗРОБКИ

Переозброєння російської армії: офіційна бравада та неоднозначна реальність

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині червня 2020 р.– аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

Валентин Бадрак,
директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

Окрім майже безперервних обстрілів та вогневих атак на сході України (13 червня у зоні проведення операції Об'єднаних сил від мінно-вібухової травми знову загинув військовий ЗСУ розвідувальної роти 30-ї окремої механізованої бригади) кремлівська стратегія перемістилася в бік політики та підготовчих дій до нового всеохоплюючого наступу на політично-дипломатичному та спецслужбістському фронтах. З одного боку, путінський режим певною мірою виснажений неочікуваними проблемами корона-вірусу, обвалом цін на нафту та й суттєвим падінням рівню довіри до президента РФ – як наслідку перелічених проблем. Але в рамках превентив-

них дій режим постійно напрацьовує та оприлюднює небезпечні ініціативи.

Якщо наприкінці травня мали місце ракетні погрози як перманентна демонстрація сили, то у черні Кремль вдався до досить незвичного залякування. Наскільки воно адресовано й Києву, варто поміркувати? Йдеться про те, що президент Путін у перші дні літа видав указ «Про Засади державної політики Російської Федерації в галузі ядерного стримування». Відповідно до нього набувають чинності «Основи державної політики Російської Федерації в галузі ядерного стримування». Важливо звернути увагу на те, що оновлений документ замінить попередній, що

Москва перейшла певну межу, перетнула нову «червону лінію» у вирішенні завдання примусити світ переглянути конструкцію світової безпеки та побудувати нову, з максимальним урахуванням російських інтересів (і, звісно, за рахунок інтересів інших гравців світової арени). Відтепер кількість держав, проти яких Кремль готовий застосувати ядерну зброю, необмежена

Отже Кремль вдався до глобально-го залякування, що є вкрай небезпечним рішенням на межі із політичним авантюризмом. Найбільш важливою частиною цього повідомлення є те, що й Україна опинилася у зоні російського ядерного ризику. З одного боку, український генералітет завжди спирався на цілком справедливую думку: «Росія не має наміру перетворити Україну на ядерне попелище, Москві потрібен цілком підконтрольний, васальний Київ». Начебто все вірно. Але якщо врахувати постійну циркуляцію тези в Росії, що на території України з нею ведуть війну Сполучені Штати, усе може виглядати й дещо по-іншому. Адже, й цієї війни, що трапилася в 2014 р., ніхто не міг передбачити

був ухвалений 10 років тому, але на відміну від застарілого документу, новий є повністю відкритим для світу. Ключовим новим елементом «Основ...» наразі дозволяє застосувати ядерну і термоядерну зброю не тільки проти ядерних держав, але й держав із конвенціональним оборонним потенціалом. Москва перейшла певну межу, перетнула нову «червону лінію» у вирішенні завдання примусити світ переглянути конструкцію світової безпеки та побудувати нову, з максимальним урахуванням російських інтересів (і, звісно, за рахунок інтересів інших гравців світової арени). Відтепер кількість держав, проти яких Кремль готовий застосувати ядерну зброю, необмежена. У документі зазначається наступне: «Російська Федерація здійснює ядерне стримування щодо окремих держав і військових коаліцій (блоків, союзів), які розглядають Російську Федерацію як потенційного супротивника і володіють ядерною зброєю і (або) іншими видами зброї масового ураження або значним бойовим потенціалом сил загального призначення». Отже Кремль вдався до глобального залякування, що є вкрай небезпечним рішенням на межі із політичним авантюризмом. Найбільш важливою частиною цього повідомлення є те, що й Україна опинилася у зоні російського ядерного ризику. З одного боку, український генералітет

завжди спирався на цілком справедливу думку: «Росія не має наміру перетворити Україну на ядерне попелище, Москві потрібен цілком підконтрольний, васальний Київ». Начебто все вірно. Але якщо врахувати постійну циркуляцію тези в Росії, що на території України з нею ведуть війну Сполучені Штати, усе може виглядати й дещо по-іншому. Адже, й цієї війни, що трапилася в 2014 р., ніхто не міг передбачити. Тим більше, що Україна в очах певної кількості росіян вже стала «більшим ворогом, ніж НАТО» (зокрема, 17 квітня 2020 р. на сайті газети «Независимое военное обозрение» було опубліковано стаття А. Храмчихина (як там вказано, заступника директора Інституту політичного і військового аналізу) під назвою «Противники уявні і реальні». Автор статі вказав, що «Україна може бути або частиною Росії, або її ворогом».).

Симптоматично, що на цьому тлі представник Росії на переговорах щодо Донбасу Борис Гризлов звинуватив Україну в нібито виході з Мінського процесу. За його словами, українська сторона відмовилася обговорювати політичну частину мінського комплексу заходів з представниками «ДНР» і «ЛНР». Це було здійснено після того, як до політичної підгрупи як у якості представників ОРДЛО приєдналися журналісти Сергій Гармаш і Денис Казанський, а та-

Американські фахівці рекомендують НАТО посилити східний фланг й інвестувати в Україну та Грузію

кож лікар Костянтин Лібстер і голова громадської організації «Луганське земляцтво» Вадим Горан. Продовження переговорів з Росією за участю жителів Донбасу Дениса Казанського і Сергія Гармаша, а також заява учасника Тресторонньої контактної групи Олексія Резнікова про необхідність вести переговори з опорою на Будапештський меморандум, а не на Мінські угоди фахівці вже назвали вагомою ініціативою української, а самого президента Зеленського похвалили за такий крок. Немає сумніву, що такий перебіг подій посилює Україну у відносинах з РФ, хоча й несе додаткові, суміжні ризики.

Варто також звернути увагу на статтю в статті американських військових експертів США, оприлюдненому 14 грудня на сайті War on the Rocks (автори - американський генерал у відставці, колишній командувач сухопутними силами США в Європі Бен Годжес; колишній військовий аташе США у Польщі Рей Войчик; а також Януш Богайські, експерт Центру аналізу Європейської політики США та Картен Шмідль, головний координатор програм з питань трансатлантичної оборони та безпеки в аналітичному центрі СЕРА). Зокрема, американські фахівці рекомендують НАТО посилити східний фланг й інвестувати в Україну та Грузію. НАТО при цьому вимагає узгодженого підходу, щоб захисти-

ти свій східний фланг від російської агресії, і пріоритетом в цьому має бути регіон Чорного моря.

Стаття, між іншим, містить, вагомий для України посилання: «Те, що відбувається в Україні, не обов'язково стосується лише України. Російська агресія в Україні загрожує безпеці союзників НАТО», – наголошують автори статті. Вони також висловилися, що План дій щодо членства в НАТО для України та Грузії має бути більш рішучим і додають, що Україна має дотримуватись західних процедур у сфері закупівель, а з Грузією потрібно посилити оборонну співпрацю.

Крім того, експерти попереджають, після того як США виведуть незабаром свої війська з Німеччини, НАТО потребуватиме більш злагодженої стратегії, щоб захистити свої східні кордони і протистояти спробам Росії розширити військову присутність у Європі. У рекомендованому переліку практичних кроків: «підняття пріоритетності» регіону Чорного моря, реформування багат шарових програм «Forward Presence» у Балтійському та Чорноморському регіонах.

Антиукраїнські рухи вдаються до провокацій

12 червня партія «Опозиційна платформа – За життя», політраду якої очолює Віктор Медведчук, привітала країну-агресора із Днем

Україна у повідомленні Пентагону названа «важливим партнером на передовій лінії стратегічного суперництва з Росією». У тексті також наголошується, що США і надалі рішуче підтримують суверенітет і територіальну цілісність України в міжнародних визнаних кордонах. Певною мірою така увага пов'язана і президентською виборчою кампанією, яка наразі може ситуативно посилити реалізацію інтересів України. Надзвичайно важливим буде здатність української сторони розвинути оборонні ініціативи та вийти на низку критично необхідних для України проектів – передумови такі існують

Росії. Аналітик Сергій Грабовський звернув увагу на певні нюанси партійного послання: «втомилися від русофобської істерії, від політики ненависті та прекрасно розуміють, що сьогодні Україна як ніколи потребує розвитку діалогу з Росією, радикальної зміни економічного курсу та відновлення стратегічного економічного партнерства з РФ». То ж, заклик до миру і злагоди є безумовною російською провокацією та асиметричною дією, спрямованою проти України. При цьому, ясна річ, окупація росіянами Криму та військова агресія, здійснювана Російською Федерацією на Донбасі, в тексті не згадуються.

США і НАТО стали ближче?

Той факт, що 11 червня Пентагон назвав Україну «важливим партнером» в «стратегічному суперництві з Росією» та передбачив для України розширення оборонних летальних можливостей ЗСУ, може вказувати на посилення уваги до України та готовність не тільки до політично-психологічної підтримки, але й до вагомих кроків у здійсненні військово-технічної допомоги. Міністерство оборони США підтвердило виділення Україні у 2020 році військової допомоги на суму 250 млн доларів в рамках програми «Ініціатива безпеки допомоги Україні» (USAI). Україна у повідомленні Пентагону названа «важливим партнером на передо-

вій лінії стратегічного суперництва з Росією». У тексті також наголошується, що США і надалі рішуче підтримують суверенітет і територіальну цілісність України в міжнародних визнаних кордонах. Певною мірою така увага пов'язана і президентською виборчою кампанією, яка наразі може ситуативно посилити реалізацію інтересів України. Надзвичайно важливим буде здатність української сторони розвинути оборонні ініціативи та вийти на низку критично необхідних для України проектів – передумови такі існують.

Наразі в Пентагоні деталізували, що допомога Україні передбачає розширення оборонних летальних можливостей ЗСУ, а також обізнаності про ситуації на морі. До того ж, вона спрямована на поліпшення систем моніторингу повітряного простору України, систем командування і контролю; на забезпечення кращої захищеності сухопутних військ та сил спеціальних операцій шляхом надання протибатарейних радарів і тактичної техніки. Крім того, допомога передбачає підвищення рівня медичної допомоги для військових, удосконалення процедур евакуації, посилення кіберзахисту і стратегічних комунікацій в цілях протидії операціями РФ.

Окрім США, увагу Україні приділив й НАТО. Зокрема, 12 червня Київ отримав статус партнера з

12 червня Київ отримав статус партнера з розширеними можливостями. Екс-глава МЗС України Павло Клімкін вже порівняв цей статус з кошиком, який можна наповнювати. Як написав дипломат у своєму Twitter, «розширення повноважень України в НАТО стане сигналом для Росії». Щоправда, слід додати: й додатковим подразником. У контексті: Україна має пропорційно політичним та дипломатичним успіхам готувати й силові відповіді на зростаючі ризики

розширеними можливостями. Екс-глава МЗС України Павло Клімкін вже порівняв цей статус з кошиком, який можна наповнювати. Як написав дипломат у своєму Twitter, «розширення повноважень України в НАТО стане сигналом для Росії». Щоправда, слід додати: й додатковим подразником. У контексті: Україна має пропорційно політичним та дипломатичним успіхам готувати й силові відповіді на зростаючі ризики.

США готові до нових санкцій проти Північного потоку 2

На початку червня під загрозою опинився «особистий проект Путіна» – сумнозвісний трубопровід «Північний потік 2», що мав з'єднати Росію та Німеччину через дно Балтійського моря. Як відомо, він мав залишити українську ГТС без транзиту та відповідних прибутків. Стало відомо про наміри США запровадити проти проекту нові, більш суворі санкції. Зокрема, сенатори від обох партій пропонують поширити санкції на будь-які трубоукладальні роботи, модернізацію суден, страхування робіт та послуги з сертифікації «Північного потоку 2». Як вказав у проекті для «Дня» (5 червня) Сергій Савицький, новий санкційний законопроект «Про уточнення до Закону «Про захист європейської енерге-

тичної безпеки» подали сенатори США Тед Круз, Джин Шагін, Рон Джонсон, Джон Баррасо та Том Коттон. «Існує двопартійний та двопалатний консенсус щодо того, що російський «Північний потік 2» становить загрозу національній безпеці США і його не має бути добудовано», - наголосив Тед Круз. Можна вважати суттєвою перемогою для України, що нові санкції «фактично поширюють попередні обмеження не лише на судна, що безпосередньо прокладають труби, а й на страхові та інші послуги таким суднам. Зокрема - портові. Тобто російські трубоукладачі залишаться без бази». Якщо це станеться, можна казати про новий виток «закручування гайок» РФ, що позитивно впливатиме на українські транспортні перспективи у галузі енергетики.

Зачароване коло для уряду?

В середині червня з'явився проєкт Програми урядової діяльності команди Дениса Шмигала. Незважаючи на прогресивність «в цілому», на жаль, проєкт викликає й низку запитань (коментарі позначені курсивом) та може слугувати свідченням певних проблем щодо поглядів уряду на реформу ОПК. Спробуймо проглянути основні профільні позиції даної Програми Шмигала.

У реформування ОПК передбачено (5.8. Реформування оборонно-промислового комплексу)

Реформування системи визначення потреб та закупівель для потреб оборони, створення механізмів конкурентних закупівель та максимальної публічності; захист національного виробника; розроблення проекту Закону України “Про оборонні закупівлі” та приведення нормативно-правової бази у відповідність з прийнятим Законом. – *Важливо наголосити, що проект Закону України “Про оборонні закупівлі” вже тривалий час обговорюється та пройшов «відповідну обкатку» у парламенті. Активність уряду (якщо йдеться не про долучення до обговорення, а саме про «розроблення проекту Закону», як вказано у проекті Програми) у цьому напрямку може загальмувати процес та фактично призвести до втрати 2020 р. у вирішенні питання удосконалення оборонних закупівель.*

Впровадження дієвої системи фінансування дослідно-конструкторських робіт для розробки та виготовлення сучасних зразків зброї та озброєння для забезпечення потреб Збройних Сил та розвитку експорту. – *Дієва система фінансування ДКР та виготовлення сучасних зразків ОВТ для ЗСУ - справді надзвичайно важливий елемент системи. В межах створення нового міністерства та від-*

повідного агентства. Однак ключовим елементом успіху може бути лише активне долучення до Міноборони як головного замовника результатів означеного технологічного розвитку.

Підтримка підприємств оборонно-промислового комплексу та космічної галузі, що мають унікальні розробки та технології, відновлення виробництв продукції, що має значний експортний потенціал для виготовлення сучасного високотехнологічного озброєння та сучасної ракетно-космічної техніки. – *Якщо йдеться про підготовку виробництв, це важливо, але будь-які проекти можуть реалізуватися виключно у зв'язці із замовниками. Попередній досвід вже призвів до збитків у понад 3 млрд грн, за попередніми висновками аналітиків.*

Ухвалення нової редакції Закону України “Про особливості управління об’єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі”.

Реформа підприємств оборонно-промислового комплексу, перепідпорядкування підприємств залежно від типу продукції, оптимізація кількості органів управління; створення швидкого механізму переходу до корпоративної моделі управління; створення дієвих механізмів залучення інвестицій у галузь.

Реформування ДК “Укроборонпром” шляхом створення акціо-

нерної холдингової компанії з корпоративною моделлю управління.

Розроблення та реалізація концепції імпортозаміщення щодо зменшення залежності від імпортованих виробів та комплектувальних виробів, збільшення виробничих потужностей та розвитку сучасних технологій в оборонно-промисловому комплексі.

Поглиблення міждержавної співпраці в галузі оборонно-промислового комплексу, розвиток експортного потенціалу продукції національного виробника, а також залучення міжнародних компаній до інвестування у підприємства оборонно-промислового комплексу України; розвиток системи фінансової підтримки експортерів власного виробництва (пільгові умови отримання кредитів, інших банківських інструментів, підтримка покупців продукції національних виробників).

Реформування системи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання: оптимізація експортно-імпортованих операцій товарів військового призначення та подвійного використання, сприяння розвитку експорту-імпорту продукції військового призначення та подвійного використання суб'єктами господарювання усіх форм власності, спрощення оформлення дозволів Держекспортконтролю, спрощення процедури.

Держекспортконтролю, спрощення процедури міжвідомчого узгодження; зменшення строків розгляду звернень та заявок.

Очікувані результати та показники:

- постачання у війська (сили) визначеної кількості новітніх (модернізованих) систем озброєння та військової техніки
- забезпечення Збройних Сил та інших складових сил оборони дієвими системами замовлення, закупівлі, технічного оснащення озброєння та військової техніки, проведення наукових досліджень і випробувань, контролю якості оборонної продукції
- збільшення кількості підприємств оборонно-промислового комплексу, які отримують чистий прибуток
- забезпечення розроблення та прийняття на озброєння автоматизованих систем управління військами і зброєю, безпілотних платформ (систем) наземного, морського та повітряного базування, розвитку критичних технологій.

Слід додати, що за умов переведення більшості питань у практичну площину реалізації, можливий суттєвий крок у бік розвитку технологій та новітньої зброї. Питанням залишаються практичні виконавці цієї державної справи.

Кібероборона України: стан, проблеми та актуальні заходи щодо її забезпечення

*Вадим Тютюнник,
позаштатний радник ЦДАКР,
співробітник Апарату РНБО України (у 1992 – 2010 рр.).*

За останнє десятиліття кіберпростір став п'ятою окремою, специфічною та важливою сферою ведення збройної боротьби, поряд із чотирма традиційними - «Земля», «Море», «Повітря» та «Космос». Нині вже буденним сприймається застосування державами кібервійськ та кіберзброї, здійснення кібероборони, кібероперацій та кібератак.

Україна змушена з 2014 р. надавати відсіч гібридній російській збройній агресії, в тому числі у кіберпросторі. Але визнання кібероборони новим важливим складником її оборони відбулося лише у березні 2016 р. в Стратегії кібербезпеки України [1] (далі - Стратегія). При цьому у ній, зокрема зазнача-

ється, що «Основу національної системи кібербезпеки становитимуть Міністерство оборони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Національний банк України» (частина третя розділу 3).

У Стратегії також вперше для Міністерства оборони України (Міноборони) та Генерального штабу Збройних Сил України (Генштаб ЗСУ) визначено додаткові нові основні завдання, а саме:

- здійснення заходів з підготовки держави до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони);

- здійснення військової співпраці з НАТО, пов'язаної з безпекою кіберпростору та сумісним захистом від кіберзагроз;
- забезпечення у взаємодії з Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України і Службою безпеки України кіберзахисту власної інформаційної інфраструктури (абзац другий частини третьої розділу 3).

Передбачено також створення єдиного підрозділу із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту ЗСУ на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях (абзац восьмий пункту 4.4).

Тоді ж, у березні 2016 р. було утворено Національний координаційний центр кібербезпеки як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Серед основних його завдань є, зокрема розроблення і внесення РНБОУ та її Голові пропозицій щодо (підпункти «и», «і» та «ї» пункту 9 статті 3 Положення про цей Центр [2]):

- здійснення заходів державної підтримки стратегічно важливих для кібероборони держави наукових установ і організацій ... ;
- підвищення ефективності реалізації військово-технічної політики й політики військово-технічного співробітництва у сфері кібероборони;

- доцільності нарощування кібероборонних можливостей держави ... .

У жовтні 2017 р. набрав чинності Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] (далі – Закон про кібербезпеку). У ньому вперше законодавчо визначено такі терміни:

- кібербезпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі (пункт 5 статті 1);
- кіберзахист - сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем (пункт 7 статті 1);
- кібероборона - сукупність політичних, економічних, соціальних, військових, наукових, науково-технічних, інформаційних,

правових, організаційних та інших заходів, які здійснюються в кіберпросторі та спрямовані на забезпечення захисту суверенітету та обороноздатності держави, запобігання виникненню збройного конфлікту та відсіч збройній агресії (пункт 10 статті 1).

При цьому у Законі про кібербезпеку визначено дещо інший за пріоритетністю та складом, ніж у Стратегії, перелік основних суб'єктів національної системи кібербезпеки. Це, насамперед Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку), Національна поліція України (Нацполіція), Служба безпеки України (СБУ) і не лише Міністерство оборони, але й Генштаб ЗСУ, а також розвідувальні органи та Національний банк України (частина друга статті 8).

Закон про кібербезпеку чітко розподілив завдання між цими суб'єктами.

Зокрема, Держспецзв'язку має забезпечувати формування та реалізацію державної політики щодо захисту у кіберпросторі державних інформаційних ресурсів та інформації, ... , кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, здійснює державний контроль у цих сферах; координує діяльність інших суб'єктів забезпечення кібербезпеки щодо кіберзахисту; ... здійснює організаційно-технічні заходи із запобігання,

виявлення та реагування на кіберінциденти і кібератаки та усунення їх наслідків ... (пункт 1 частини другої статті 8).

Нацполіція забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі; здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів, ... (пункт 2 частини другої статті 8). СБУ, у свою чергу, здійснює запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, які вчиняються у кіберпросторі; здійснює контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи, спрямовані на боротьбу з кібертероризмом та кібершпигунством, ... ; протидіє кіберзлочинності, наслідки якої можуть створити загрозу життєво важливим інтересам держави; ... забезпечує реагування на кіберінциденти у сфері державної безпеки (пункт 3 частини другої статті 8).

Варто звернути увагу на те, у Законі про кібербезпеку для Міністерства оборони та Генштабу ЗСУ (пункт 4 частини другої статті 8) визначено без змін наведені у Стратегії два перші основні їх завдання, а саме:

- «здійснення заходів з підготовки держави до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони);
- здійснення військової співпраці з НАТО та іншими суб'єктами

оборонної сфери щодо забезпечення безпеки кіберпростору та спільного захисту від кіберзагроз».

Трете ж завдання цих органів визначено по-іншому, ніж у Стратегії, і передбачає «впровадження заходів із забезпечення кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури в умовах надзвичайного і воєнного стану».

Також у жовтні 2017 р. до Закону України «Про оборону України» [4] було внесено зміни, якими встановлено, що підготовка держави до оборони в мирний час крім іншого включає «здійснення заходів з кібероборони (активного кіберзахисту) для захисту суверенітету держави та забезпечення її обороноздатності, запобігання збройному конфлікту та відсічі збройній агресії;» (передостанній абзац статті 3).

І лише майже через півтора року після цього, на початку січня 2019 р. Кабінет Міністрів України вніс підготовлені Міноборони зміни до Положення про це Міністерство [5], які зокрема визначають, що Міноборони «1171) відповідно до компетенції вживає заходів до забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту, а також підготовки держави до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони)» (пункт 21 статті 3).

Пізніше, наприкінці січня 2019 р. було затверджено Положен-

ня про Генштаб ЗСУ [6]. У ньому зокрема передбачено, що цей головний орган військового управління з планування оборони держави:

- організовує розгортання, здійснює управління і забезпечує функціонування єдиної системи захисту інформації та кіберзахисту в інформаційно-телекомунікаційних системах Міноборони і ЗСУ (пункт 71 статті 4);
- бере участь у створенні національної системи кібербезпеки та проведенні її періодичного огляду (пункт 73 статті 4);
- організовує планування та виконання в межах компетенції заходів з підготовки держави до відбиття воєнної агресії в кіберпросторі (кібероборони), координує виконання завдань з підготовки до кібероборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та іншими складовими сил оборони (пункт 74 статті 4);
- здійснює забезпечення інформаційної безпеки у ЗСУ та протидію системним і масштабним діям проти інтересів України в кіберпросторі іноземними державами (групами держав), зокрема із залученням кіберпідрозділів збройних сил іноземних держав, шляхом використання спеціальних засобів (кіберозброєнь) (пункт 77 статті 4).

Слід констатувати, що у 2016 - 2019 рр. наведені вище законодавчо визначені завдання щодо здійснення Міноборони та Генштабом ЗСУ заходів із кібероборони держави, нарощування її кібероборонних спроможностей та ін. не були належним чином імплементовані у документи оборонного планування.

Так, наприклад, у чинній поки Военній доктрині України йдеться лише про «... поглиблення кооперації та співробітництва з НАТО і ЄС у сфері розвідки щодо ... боротьби з кіберзлочинністю ...» [7].

В свою чергу у Стратегічному оборонному бюлетені України [8] відмічається «... неспроможність ефективно реагувати на зростаючу кількість та потужність кібератак та протистояти кіберзлочинності;». Тому передбачається «... забезпечити розвиток системи кібернетичного захисту та стратегічних комунікацій», а також завдяки реалізації оперативної цілі 1.5 «Удосконалення системи кібербезпеки та захисту інформації» оборонної реформи створити в Міноборони «... підрозділи з кіберзахисту, протидії технічним розвідкам, впровадження заходів із захисту інформації відповідно до вимог нормативно-правових актів України та з урахуванням стандартів НАТО і ISO/IEC».

Заходи із забезпечення кібероборони та нарощування кіберобо-

ронних спроможностей держави наразі відсутні у відповідних державних програмах з розвитку ЗСУ та їх озброєння і військової техніки.

До того ж, затверджені у зазначений період Кабінетом Міністрів України щорічні плани заходів з реалізації Стратегії кібербезпеки України [9] не містили заходів щодо забезпечення Міноборони та Генштабом ЗСУ кібероборони держави. А на 2019 та 2020 рр. такі плани Урядом взагалі не було затверджено.

Позитивно, що у 2019 р. до Військового стандарту ВСТ 01.004.002-2019(02) [10] нарешті було внесено поняття «кібероборона». Однак, оскільки у цьому Стандарті досі не визначено інше пов'язане з ним важливе поняття «кібероборонні спроможності», останнє не застосовується у Міноборони, ЗСУ та інших складових сил оборони під час здійснення стратегічного та оборонного планування.

Стан справ у царині кібероборони став покращуватися після призначення Міністром оборони України А.Тарана та Головнокомандувачем ЗСУ Р.Хомчака.

Зокрема, на початку лютого 2020 р. у ЗСУ створено чотири нові командування та призначено їхніх командувачів [11]. Одним із таких командувань стало Командування Військ зв'язку та кібернетичної безпеки ЗСУ. Однак, така його на-

зва в частині, що стосується «кібернетичної безпеки» не відповідає, на наш погляд, наведеним вище нормам законодавства, перш за все визначеним у ньому одним із основних завдань Міноборони та Генштабу ЗСУ - забезпечення кібероборони України, а не кібернетичної безпеки держави або кібернетичної безпеки лише ЗСУ.

Наприкінці березня 2020 р. внесено низку змін до положення про Генштаб ЗСУ [12], відповідно до яких цей орган додатково:

«75) організовує планування операцій Збройних Сил та інших складових сил оборони у кіберпросторі» (абзац сьомий пункту 4);

«76) організовує у взаємодії з Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України та Службою безпеки України кіберзахист інформаційної інфраструктури Міністерства оборони і Збройних Сил;» (останній абзац пункту 4).

За результатами такого стисло-го аналізу положень законодавства, стану справ та наявних проблем у царині кібероборони держави доцільно зробити наступні висновки.

Кібероборона, кібербезпека та кіберзахист є значною мірою самостійними і різними за змістом, суб'єктами та об'єктами складовими діяльності у кіберпросторі України. На сьогодні залишаються невизначеними у відповідних нормативно-правових актах структура

системи кібероборони держави, склад, функції та завдання суб'єктів її забезпечення, а також об'єкти кібероборони. Виконання основних завдань із забезпечення кібероборони держави згідно із законодавством покладено на Міноборони та Генштаб ЗСУ, які повинні спільно уживати заходів з кібероборони (активного кіберзахисту) для захисту суверенітету держави та забезпечення її обороноздатності, запобігання збройному конфлікту і відсічі збройній агресії.

Кібероборона є також важливим складником сучасної оборони держави. Відтак, формування та реалізація державної політики України у сфері оборони (насамперед воєнної та військово-технічної політики і політики військово-технічного співробітництва з іншими державами) мають здійснюватися з урахуванням пріоритетів, напрямів та заходів у царині кібероборони.

Оскільки виконання завдань з оборони України покладено перш за все на її сили оборони, то до них, на нашу думку, мають входити об'єднані сили/війська кібероборони. З урахуванням цього, до їхнього складу слід залучати, крім відповідних підрозділів ЗСУ, сили та засоби Держспецзв'язку, СБУ, Держприкордослужби, Нацгвардії, Нацполіції та розвідувальних органів, на які покладено завдання із забезпечення оборони держави.

Управління застосуванням таких сил здійснюватиме Головнокомандувач ЗСУ через Командувача об'єднаних сил.

Важливо також, що документи оборонного планування та планування оборони України повинні визначати крім іншого цілі, завдання та заходи як з розвитку об'єднаних сил/військ кібероборони, так і з їх підготовки та застосування під час відсічі збройній агресії.

На підтвердження обґрунтованості цих висновків варто привести досвід дій НАТО у сфері кіберпростору. Зокрема, на саміті Альянсу у Варшаві в липні 2016 р. кіберпростір було визнано новою сферою проведення операцій [13]. Зазначалося, що це вимагатиме забезпечення більш ефективної організації кібероборони НАТО. У лютому 2017 р. були схвалені оновлений План кібероборони та дорожня карта з освоєння цієї нової сфери проведення операцій [14].

До того ж, Президент України В. Зеленський під час візиту до Брюсселя 31 жовтня 2019 р. домовився з Генсекретарем НАТО Є. Столтенбергом про надання Альянсом, серед іншого, понад 40 млн. євро для підтримки України в таких сферах як бойове командування та контроль, кібероборона та медична реабілітація [15].

Ураховуючи викладене, варто рекомендувати Міністерству обо-

рони та Головнокомандувачу Збройних Сил України:

розробити та внести в установленому порядку на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект Стратегії кібероборони України, приділивши у ньому увагу не лише кібероборонним (кіберзахисним) діям об'єднаних сил/військ кібероборони, а й їхнім проактивним упереджувальним, кіберрозвідувальним та кібернаступальним діям;

- визначити цілі, завдання та заходи щодо розвитку об'єднаних сил/військ кібероборони, їх підготовки та застосування під час відсічі збройній агресії у проектах Стратегії воєнної безпеки України, Стратегічного оборонного бюлетеня України, держпрограм розвитку ЗСУ та їх озброєння і військової техніки, а також у проекті плану оборони України, насамперед у проекті Стратегічного плану застосування ЗСУ, інших складових сил оборони з відсічі збройній агресії, розроблення яких наразі триває;
- визначити у відповідних нормативно-правових актах структуру системи кібероборони держави, склад, функції та завдання суб'єктів її забезпечення, а також об'єкти кібероборони;
- навести у черговому щорічному плані Кабінету Міністрів України щодо реалізації Стратегії кібер-

- безпеки України серед іншого заходи, що вживатимуться Міноборони та Генштабом ЗСУ для посилення кібероборони держави і підвищення кібероборонних спроможностей об'єднаних сил/військ кібероборони, насамперед, для виконання яких надаватиметься відповідна допомога з боку НАТО;
- визначити у Військовому стандарті ВСТ 01.004.002-2019(02) поняття «кібероборонні спроможності», внести його до Єдиного переліку (каталогу) спроможностей Міноборони, ЗСУ та інших складових сил оборони і застосовувати під час здійснення оборонного планування та планування оборони держави;
  - передбачити, що Директорат політики у сфері оборони та Департамент військово-технічної політики, розвитку озброєння і військової техніки Міноборони мають здійснювати при забезпеченні формування і реалізації воєнної та військово-технічної політики і політики військово-технічного співробітництва з іншими державами визначення пріоритетів, напрямів та заходів у царині кібероборони України;
  - внести необхідні зміни до структури та штату Центрального управління зв'язку та інформаційних систем Генштабу ЗСУ для підвищення його спроможностей щодо планування кібероборони держави та забезпечення належної реалізації інших повноважень Генштабу ЗСУ, пов'язаних із діями ЗСУ у кіберпросторі;
- скорегувати, частково, назву Командування Військ зв'язку та кібернетичної безпеки ЗСУ, змінивши у ній слова «кібернетичної безпеки» словом «кібероборони», а також передбачити у положенні про це Командування виконання ним завдань з підготовки об'єднаних сил/військ кібероборони, нарощування їхніх кібероборонних спроможностей тощо.
- Джерела
1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: указ Президента України від 15.03.2016 р. № 96. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#n11>.
  2. Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки : указ Президента України від 07.06.2016 р. № 242. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016#n9>.
  3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
  4. Про оборону України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

5. Про внесення змін до Положення про Міністерство оборони України : постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2019 р. № 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2019-%D0%BF#n55>.

6. Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України : указ Президента України від 30.01.2019 р. № 23. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019>.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Военної доктрини України» : указ Президента України від 24.09.2015 р. № 555. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n10>.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 440-р, від 10 березня 2017 р. № 155-р та від 11 липня 2018 р. № 481-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-%D1%80>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-2017-%D1%80> та <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2018-%D1%80>.

10. Військовий стандарт ВСТ 01.004.002. (Видання 2). Военна безпека. Стратегічне планування. Терміни та визначення. : Міністерство

оборони України : URL : https://nuou.org.ua/assets/documents/VST_%2001-004-002_2019.pdf.

11. У Збройних Силах України створено нові командування : Управління зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. URL : <http://www.mil.gov.ua/news/2020/02/07/u-zbrojnih-silah-ukraini-stvoreno-novi-komanduvannya/>.

12. Про внесення змін до Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України : указ Президента України від 27 березня 2020 року № 122. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122/2020#n25>.

13. Warsaw Summit Communiqué : Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016. URL : https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=en.

14. Press conference : by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Defense Ministers 16 Feb. 2017. URL : https://www.nato.int/cps/ru/natohq/opinions_141340.htm.

15. Президент: Ми домовилися про оновлений пакет проєктів і практичних заходів допомоги НАТО для України. Сайт Президента України. : URL : <https://www.president.gov.ua/news/prezident-mi-domovilisya-pro-onovlenij-paket-proektiv-i-prak-58149>.

Реформа «оборонки»: за кожним словом має бути дія

*Сергій Тетерук,
експерт Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння,
член Експертної ради при ЦДАКР*

Останні тижні у багатьох ЗМІ з'явилось чимало заяв посадовців різних гілок влади, у тому числі й президента, які свідчать про підвищення уваги керівництва держави щодо стану та перспектив реформування оборонно-промислового комплексу. Як оцінити ці заяви і чи слід очікувати найближчим часом якихось кардинальних рішень і дій, спрямованих на покращення ситуації у галузі?

Після видання Президентом України указу №59/20 від 27 лютого 2020 року, яким було введено в дію рішення РНБО від 18 лютого про основні показники ДОЗ на 2020, 2021, 2022 роки чимало представників експертного середовища, у тому

числі й з числа журналістів, оцінили його як епохальну подію, що мала б слугувати початком реальних реформ в ОПК.

До змістовної частини рішення, окрім його окремих положень, напевно чи можуть виникати суттєві запитання. Він виглядає досить системним документом. Водночас, у рішенні важко знайти хоча б декілька нових завдань, які б раніше не ставилися, але не були виконані. Тому, треба оцінювати не слова, що написанні в указі, а те що реально зроблено. І саме тут виникає чимало запитань.

Наприклад, до цього часу відсутня інформація щодо результатів виконання рішення Верховної Ради

щодо внесення до парламенту проекту закону України «Про розробку та виробництво озброєння, військової та спеціальної техніки». Проект закону, вже одного разу повернутий ВРУ на доопрацювання, «розробляється» біля 10 років.

Також не виконано рішення щодо внесення до ВРУ проекту закону «Про внесення змін до закону про державний контроль за міжнародною передачею товарів, з метою удосконалення процедур отримання повноважень на праву здійснення експорту імпорту ОВТ. При цьому терміни виконання цих доручень уряду сплили ще 27 квітня.

Єдине про що ми почули, що згідно з рішенням РНБОУ, нарешті уряд погодив проект змін до митного кодексу стосовно оподаткування складових частин озброєння і військової техніки (ОВТ), що використовується для виробництва та ремонту. У цьому контексті було б добре, якби ці зміни охоплювали і ситуації імпорту в Україну продукції, робіт і послуг у рамках виконання офсетних угод. Бо у сучасних реаліях підофсетна продукція не звільняється від митних платежів та оподаткування, що принаймні частково нівелює фінансові вигоди офсету. Якщо ці питання не враховано у проекті змін до Митного кодексу, то ще є надія на його доопрацювання у парламенті.

Незважаючи на закінчення визначених рішенням РНБОУ стро-

ків досі ані РНБОУ, ані уряд не поінформували суспільство про виконання завдань щодо актуалізації та подовження термінів дії основоположних документів з розвитку ОПК – державних цільових програм з реформування та розвитку ОПК і створення виробництва боєприпасів.

Це питання є вкрай важливим, і не лише для підприємств ОПК, а і для державних замовників і в цілому для обороноздатності держави. Усі добре пам'ятають приклади невиконання окремих укладених імпорتنих контрактів з постачання обладнання для виробництва боєприпасів, обставини яких сьогодні розслідуються у рамках низки кримінальних проваджень. Але також відомо чимало прикладів, коли сплативши кошти платників податків за поставлене обладнання – і це сотні мільйонів гривень, державні підприємства так і не отримали відповідних замовлень від державних замовників. При цьому увесь перелік заходів, що міститься у згаданих вище державних програмах базувався на визначених фактично одноосібно Міністерством оборони пріоритетах технічного переозброєння і підтримки у боездатному стані наявного ОВТ.

Саме тому, невиконання завдання РНБОУ щодо уточнення з урахуванням сучасних завдань заходів з підготовки виробництва (ремонт) – внесення відповідних

змін до програмних документів, не дозволяє припинити неефективне використання бюджетних коштів, а головне – спрямувати їх на реальні потреби підвищення бойових спроможностей Збройних Сил України. І мова йде, навіть не про один мільярд гривен.

Також вже пройдено терміни, коли Мінекономіки мало б подати на затвердження РНБОУ звіт про результати Огляду ОПК.

Введенням у дію рішення РНБОУ президент фактично доручив Мінекономіки опрацювати питання доцільності створення центрального органу виконавчої влади, на який, окрім формування політики і реалізації військово-промислової політики, також мало б бути (згідно з рішенням РНБОУ) покладено функцію управління об'єктами державної власності. Але останнє суперечить принципам організації економічного розвитку і співробітництва, а також ухваленій урядом ще у 2015 р. концепції підвищення ефективності управління об'єктами державної власності, згідно з якими функції формування політики (регуляторні функції) та функції управління майном не можна зосереджувати в одному ЦОВВ. При цьому ОЕСР і КМУ (у 2015 році) виходили з того, що якщо цей ЦОВВ буде управляти держмайном, то він буде піклуватися, насамперед, про інтереси державних підприємств, що входять до сфери

його управління (тобто, матиме місце конфлікт інтересів). Але оборонно-промисловий комплекс вже зараз більш ніж на 50% складається із приватних підприємств. Саме тому, поєднання цих двох функцій в одному ЦОВВ суперечить не лише принципам ОЕСР організації співробітництва, а й принципу забезпечення рівних можливостей для функціонування підприємств різних форм власності.

Поки суспільство не побачить конкретний зміст чи то оголошеної Президентом України програми реформування та модернізації національного оборонно-промислового комплексу (про існування якої Мінекономіки поінформувало на своєму сайті 23 травня), чи то концепції розвитку ОПК, яку нібито розроблено і презентовано Секретарем (Апаратом) РНБОУ, ми не дізнаємося про реальний зміст запропонованих реформ. До цього часу, нажаль, усі коментарі посадовців носять поверхневий, не конкретний, а інколи і суперечливий характер, а тому навряд чи заслуговують на професійне експертне обговорення.

Ще у грудні 2019 року було анонсовано презентацію нібито розробленої стратегії реформування концерну. Сьогодні ми знову чуємо, що концерном спільно з західними партнерами представлена концепція реформування «Укроборонпрому», проте не повідомля-

ється кому представлена, і чому досі не відбулося її громадського обговорення. Чи у нас про Укроборонпром тепер будуть згадувати на загальнонаціональному рівні лише під час президентських виборів і тільки у негативному плані?

Маючи у своєму складі таких високооплачуваних менеджерів, Укроборонпром міг би спромогтися за рік представити результати порівняльного аналізу можливих організаційно-правових форм об'єднання підприємств за «галузевим» принципом, та озвучити найбільш оптимальні для українських реалій варіанти, які б враховували як законодавчі, оборонні, економічні так і соціальні аспекти. І для цього не потрібно чекати на результати міжнародного аудиту, який коштуватиме підприємствам біля 30 млн. грн., але навряд чи відкриє «вікно в Америку».

Проте, поки що ми вкотре чуємо, що буде створено декілька «бізнес» одиниць, не маючи відповіді на такі питання: які нові якості спроможності отримають ці «бізнес» одиниці, якими повноваженнями у тому числі й у сфері розробок, державно-приватного партнерства, залучення інвестицій та зовнішньоекономічної діяльності вони будуть наділені, яким чином передбачається і які критерії відбору і проведення корпоратизації державних підприємств тощо. І чи залишиться над цими «бізнес»

одиницями така надбудова як ДК «Укроборонпром». Якщо ні, тоді до чиеї сфери управління вони належатимуть.

Насправді, навіть за теперішньої «кризи» в системі державного управління, не потрібно нічого вигадувати. Згідно зі статутом ДК «Укроборонпром», затвердженим рішенням КМУ, одним із головних завдань наглядової ради концерну є затвердження Стратегії розвитку концерну та його підприємств. Уряд і Президент делегували до складу наглядової ради своїх представників, а чинний гендиректор Концерну, ще під час перебування на посаді міністра економіки, спільно з іноземними партнерами України, неодноразово наголошував, що утворення наглядових рад на держпідприємствах – один із пріоритетів підвищення ефективності корпоративного управління об'єктами державної власності.

Чи може хто-небудь з експертів пригадати будь-який коментар чинних членів наглядової ради щодо стану справ чи перспектив розвитку концерну? Можливо має місце недостатня інформаційна робота щодо діяльності наглядової ради, а можливо треба призначати до її складу фахівців, не обтяжених іншими державними чи особистими справами?

Тепер щодо спецекспортерів – державних посередників, то вони забезпечують надання посеред-

ницьких експортних послуг для виробників продукції оборонного призначення будь-якої форми власності. І в такому випадку вони мають забезпечувати однакоє сприятливе просування на міжнародні ринки озброєння продукції усіх підприємств, що відповідає встановленим вимогам замовників. І якщо їх функція є загальнодержавною, то чому вони повинні зосереджуватися в складі ДК «Укроборонпром»? Тим більше, якщо галузеві «бізнес» одиниці, що будуть утворені, матимуть повноваження щодо самостійного проведення експортних операцій?

Нещодавно, посилаючись на результати консультацій із представниками країн ЄС та США, заступник міністра МЗС Божок, в інтерв'ю одному із українських видань повідомив, про нібито прийняте урядом рішення щодо можливості підприємств ОПК здійснювати експорт товарів військового призначення та подвійного використання власного виробництва самостійно, без послуг спеце�кспортерів. Також пан Божок наголосив про підтримку західними партнерами планів залишити в Україні лише одного спеце�кспортера та здійснити реформування ОПК, щоб підвищити конкурентоздатність українських товарів.

У цьому контексті слід зазначити, що експорт товарів подвійного призначення і сьогодні не потребує

будь-яких повноважень від уряду. Що стосується товарів військового призначення, то, наскільки мені відомо, після майже річного погодження проекту постанови уряду «чергова низка» українських підприємств нарешті отримала таке право. Але щодо намірів наших партнерів сприяти підвищенню конкурентоздатності продукції українського ОПК, то важко поділяти оптимізм пана Божка, як і погодитись із перспективами залишити в Україні єдиного спеце�кспортера-посередника. Західним партнерам дійсно буде легше контролювати український військовий експорт, якщо у нас буде лише один спеце�кспортер. Але пан Божок розуміє усі складності збройного бізнесу, де переплітаються як військові, так і зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні інтереси країн експортерів і імпортерів. І навіть сама присутність єдиної компанії спеце�кспортера на різних ринках зброї (наприклад, опонуючих країн) інколи є неприпустимою. Крім того, слід враховувати і непередбачуваність наших стратегічних партнерів щодо застосування обмежувальних заходів (поза форматом Радбезу ООН) стосовно окремих іноземних суб'єктів господарювання, якщо це потребують їх національні інтереси. Тому, приймаючи подібні рішення необхідно виходити насамперед з національних інтересів

України і не заганяти себе в глухий кут заради «вітання» партнерів, щоб потім довго шукати з нього вихід.

Слід пам'ятати наслідки Будапештського меморандуму, і знищення Україною за наполяганням партнерів 1000 одиниць ПЗРК, 470 тис. од. стрілецької зброї, оперативно-тактичних ракетних комплексів, які, до речі інші країни успішно модернізували, чим суттєво посилили власні засоби стримування. У цих питаннях постійних ворогів і постійних друзів нема, є лише постійні національні інтереси. Крім того, існують приклади, коли позиція країн-членів НАТО з окремих питань виявлялася помилковою. Зокрема, відомо про шалений тиск на президента України Л.Кучму з метою примусити його припинити військово-технічне співробітництво з молододержавою Македонією, яка на той час відстоювала у боротьбі з незаконними збройними формуваннями свою територіальну цілісність. Тоді Україна цей тиск витримала (виконала повністю свої зобов'язання згідно з міжурядовою угодою про ВТС), а Македонія – захистила свою незалежність і сьогодні вже є членом НАТО і ЄС. І громадяни Македонії цей крок України добре пам'ятають.

Україна вистояла у складних і довготривалих переговорах зі своїм стратегічним партнером щодо

вибору технології утилізації твердого ракетного палива. І сьогодні ми завдяки справжнім патріотам України входимо до десятки країн, що спроможні виготовляти відповідні ракетні двигуни, без чого ні про які ракетні програми не йшлося б.

Тепер спробуємо розглянути, чи повинен хтось здійснювати координацію українських експортерів зброї, у тому числі приватних підприємств, на міжнародних ринках. Відповідь однозначна, що така координація потрібна, але з боку органу державної влади, а точніше – низки органів, у межах їх компетенції та завдань. Це і МЗС зі своїми посольствами, і Міноборони (через військові аташати та міжурядові комісії з питань ВТС), Мінекономіки, Держекспортконтроль та спеціальні служби, що за своїм функціоналом мають завдання як з перевірки кінцевих користувачів товарів, дотримання міжнародних зобов'язань України так і мають сприяти просуванню українських товарів військового призначення на міжнародні ринки. І нарешті міжвідомча комісія з питань ВТС, яка існує при РНБОУ.

Проте, напевно чи може йти про штучний, директивний розподіл між підприємствами ринків збуту чи встановлення зовнішньоекономічних цін на продукцію. Не повинно також бути будь-якого втручання у господарську діяльність

підприємств, окрім захисту критичних технологій, насамперед тих, експорт яких загрожує національній безпеці держави, а також тих, що створені за державні кошти.

Говорячи про рівні можливості для розвитку підприємств ОПК усіх форм власності, «приватники» наголошують на відсутності державного фінансування заходів з підготовки серійного виробництва, внаслідок чого строки втілення новітніх розробок суттєво збільшуються. Проте державні підприємства фінансуються за рахунок державних цільових програм, про які ми вже згадували. Тут немає однозначного рішення. Наприклад, держпідприємства сьогодні сплачують значну частину чистого прибутку державі. І лише завдяки прийнятому урядом у 2016 році за наполяганням РНБОУ рішенню цей відсоток для підприємств ОПК було зменшено зі 75 до 30% з метою спрямування частки коштів на вирішення питань їх технічного переоснащення та імпортозаміщення. Інше питання – це відсутність належного контролю, у тому числі за цільовим витрачанням коштів, що залишаються у розпорядженні підприємств. Нажаль такого звіту жодний уряд від ДК «Укроборонпром» не вимагав, а проблема імпортозаміщення та оновлення виробничих фондів, нажал, це питання ще на довгі роки.

Приватні підприємства позбавлені цього «податку» і розпоряджаються самостійно чистим прибутком у повному обсязі. Проте, відсутність у чинному законодавстві обов'язку замовника враховувати витрати виробника на підготовку серійного виробництва при закупівлі ОВТ, як і сплату роялті, суттєво обмежують інноваційний розвиток приватних підприємств та вимивають обігові кошти.

Питання фінансування з державного бюджету заходів з підготовки виробництва на приватних підприємствах потребує законодавчого врегулювання, наприклад із можливістю поступового «викупу» останніми у держави придбаного за її кошти обладнання протягом певного періоду часу, якщо підприємство залучено до виконання ДОЗ. Але це потребує ретельного опрацювання фахівцями Мінекономіки та Мінфіну. Водночас, проблему частково можна було б вирішити, якби уряд привів чинну методику розрахунку ціни на продукцію військового призначення, що закуповується на неконкурентних засадах, у відповідність до європейських практик, які були неодноразово презентовані партнерами. Ще одним шляхом у подоланні зазначеної проблеми має стати більш рішучий перехід до застосування конкурентних процедур при закупівлі озброєнь, безумовно, з урахування тих запобіж-

ників стосовно захисту вітчизняного виробника, що містяться у проекті закону «Про оборонні закупівлі».

Тепер ще одне чутливе питання — проект закону «Про оборонні закупівлі», який у травні було повернуто на повторне друге читання. Те, що оцінки законопроекту далеко неоднозначні, підтверджують протилежні коментарі навіть одного із редакторів провідного видання: від загрози національній безпеці до необхідності лише незначних правок. Різні варіанти проекту цього закону обговорювалися на чисельних засіданнях робочих груп, круглих столів, та безпосередньо Комітетом з питань національної безпеки, оборони та розвідки Верховної Ради.

На жаль, розуміння, що подібні закони не можна приймати у «турборежимі» до багатьох посадових осіб та народних депутатів «прийшло» не відразу, у тому числі, з-за відсутності відповідного попереднього досвіду роботи з державним оборонним замовленням у окремих «модераторів» закону. Лише бажання, можливо й відвертого, змінити щось на краще у питаннях державних закупівель у сфері оборони задля подолання корупції виявилось далеко недостатньо. Під час підготовки законопроекту до другого читання, вважаю, було внесено чимало корисних правок. Проте, окремі зау-

важення експертів, залишилися поза лаштунками, чи то з-за відсутності на крайньому засіданні Комітету представників ДК «Укроборонпром», чи то з якихось інших причин.

Гадаю, що наразі у Комітеті є гарна можливість і достатньо компетенцій, щоб з урахуванням думки державних замовників, представників оборонно-промислового комплексу, офісу президента, РНБО, науковців та інших експертів підготувати до повторного другого читання проект, який би був підтриманий у сесійній залі і був би працюючим, а не блокуючим у майбутньому для закупівель, спрямованих на забезпечення національної безпеки.

У проекті, на відміну від чинного Закону «Про держоборонзамовлення» (якщо не вважати таким захистом безпідставне втаємничення багатьох закупівель та використання інших «сірих» схем задля уникнення конкурентних процедур) закладено певні преференції для українських виробників зброї. Конкретні кількісні показники закладених критеріїв можуть стати предметом додаткового обговорення під час підготовки до повторного другого читання. Але навряд чи можливо назвати «нормальною» ситуацію, коли рішенням про закупівлю «звичайних» транспортних засобів для ЗСУ надається гриф таємно. Або коли стратегічне для

держави рішення про закупівлю півсотні іноземних гелікоптерів для МВС приймається, по суті, без експертного обговорення та відмови врахувати можливості вітчизняних виробників.

Ще до початку епідемії МВС анонсувало закупівлю значної партії французьких катерів для потреб Державної прикордонної служби. Хоча і було озвучено про певну участь українських підприємств у цьому проекті, проте жодних альтернативних варіантів, у тому числі щодо закупівлі катерів українських проектів, за участі вітчизняних виробників та експертів не обговорювалося. Можливо коронавірус примусить український уряд переосмислити підходи щодо закупівель за імпортом та підтримки вітчизняного виробника, що вже стає одним із головних пріоритетів виходу з економічної кризи більшості провідних країн світу.

До-речі, наприкінці травня міністр МВС у Чернівцях презентував саме вітчизняний гелікоптер Мі-8 в якості засобу для ургентного транспортування хворих на COVID-19. При цьому, на жаль, бракує інформації про використання у надзвичайних ситуаціях гелікоптерів, закуплених у Франції, на чому наголошувалося раніше. І це також не надає впевненості у безальтернативності раніше прийнятого МВС вибору.

На тлі активного обговорення у ЗМІ питання закупівлі для ЗСУ

броньованих автомобілів «Козак», чомусь ніхто не завдався питанням, що робили під час карантину на усіх виїздах, зокрема з Києва, броньовані, з протимінним захистом автомобілі «Варта», у той час, коли на передовій, тільки у цьому році мали місце непоодинокі випадки загибелі від підриву на вибухових пристроях українських військових (нацгвардійців), що пересувалися у небезпечних зонах ООС на звичайних вантажних автомобілях?

Досить чутливим виявляється й питання погодження ДОЗ (планів оборонних закупівель) з РНБОУ та Комітетом ВРУ. Це питання було і, на моє переконання, залишається досить дискусійним. Внесені попереднім складом парламенту вимоги щодо погодження ДОЗ з Комітетом ВРУ з питань нацбезпеки і оборони окрім контрольних функцій, при «невдалому» застосуванні, можуть створювати і корупційні ризики. А також негативно впливати на строки початок закупівель та укладання (а відтак і виконання) державних контрактів. Слід враховувати, що у разі ухвалення законопроекту у теперішньому вигляді, потребуватимуть ухвалення з Комітетом ВРУ з питань нацбезпеки, оборони та розвідки відразу більше ніж 15 планів закупівель – за кількістю держзамовників. А що робити зі змінами до цих планів, кількість яких протягом року може бути також значною?

Водночас «новацією» авторів законопроекту є виключення із процесу погодження планів закупівель (на відміну від ДОЗ) Ради нацбезпеки і оборони. І незважаючи на зауваження експертів та представників Апарату, присутніх на засіданнях Комітету, у мене склалося враження, що позиція представників президентської вертикалі щодо цього питання була недостатньо наполегливою на тлі протилежної думки представника Міноборони.

Можливо минулорічні скандали щодо закупівель в Укроборонпромі обумовили бажання усіх гілок влади діяти виключно у межах повноважень? Не можна виключати, що і питання призначення гендиректора Укроборонпрому незабаром буде приведено у відповідність до Конституції. Тим більше, що контрольні функції має виконувати вищий орган управління – наглядова рада концерну, яка складається з представників, призначених президентом та урядом.

Що ж стосується контрольних функцій РНБО і парламенту в частині формування оборонних заку-

півель, то чинне законодавство і так передбачає таку можливість під час підготовки пропозицій (РНБОУ) та розгляду оборонного бюджету (ВРУ) у складі проекту державного бюджету на наступний рік. Такий механізм реалізації демократичного цивільного контролю дозволив би не у авральному порядку, а на програмній, системній основі розглядати питання планування оборонних закупівель як в процесі формування, так і перед остаточним прийняттям держбюджету. А процедури закупівель розпочинати не у березні чи квітні, а з початку року. При цьому йдеться про ретельне опрацювання усіх видатків, закладених у проекті держбюджету.

У президента також залишається можливість контролю планування закупівель — під час підписання проекту закону Про державний бюджет України.

Але чи буде враховано депутатами усі плюси і мінуси процесу планування в остаточному варіанті законопроекту, спрогнозувати вкрай важко. Напевно остаточну крапку в цьому питанні поставить президент.

Паралельно з НАТО: регіональне співробітництво країн Європи у сфері безпеки та оборони

Володимир Паливода,
головний консультант відділу
нових викликів Центру зовнішньополітичних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень

Зниження оборонних витрат у країнах-членах ЄС на початку 2010-х рр., викликане світовою економічною кризою, проблеми європейського оборонно-промислового комплексу та переорієнтація безпекової політики нової адміністрації США породили на Старому континенті інтерес до посилення політичного, військового та військово-технічного співробітництва. Цей інтерес знайшов своє відображення на рівні НАТО і Євросоюзу (концепції «Smart Defence»¹ та «Pooling and

Sharing»²), у двосторонніх та багатосторонніх ініціативах поза структурами згаданих міжнародних організацій (співробітництво Нордичних країн³, франко-британська співробітництво) та у дискусі-

---

цип цієї концепції – використання військових можливостей на основі солідарності.

1 Мета «Smart Defence» («Розумна оборона») - налагодження, за поміркованих витрат, поглибленої та рівноправної системи розподілу обов'язків між державами-союзниками Північноатлантичного альянсу. Головний прин-

2 Мета «Pooling and Sharing» («Об'єднання та обмін військовими ресурсами») - скорочення витрат при збільшенні ефективності. Головні принципи цієї концепції - раціональне використання військових потенціалів на основі ролі спеціалізації та концентрації військових ресурсів країн-членів ЄС, а також досягнення більшої інтеперабельності.

3 Нордичні країни - загальна назва країн, розташованих на Скандинавському півострові (Норвегії, Швеції, Фінляндії, Данії, Ісландії, Гренландії і Фарерських островів), що зумовлено спільною історією та належністю до

ях на тему умов, принципів і цілей двостороннього, багатостороннього та регіонального співробітництва у сфері безпеки та оборони⁴.

Як свідчить дослідження польських експертів⁵, таке співробітництво на просторі від Балтики до Чорного моря не є якимось новим явищем, воно розвивалося ще з 1990-х рр. Географічна близькість, існуючі формати інституціональної співпраці та традиції політичного співробітництва створили основу для співробітництва й на регіональному рівні.

Прекрасним прикладом такого підходу є співробітництво, що проводилось Сілезьким військовим округом із сусідніми країнами (Німеччиною, Чехословаччиною). У 1990 р. Польща почала відновлювати своє існування як суверенна держава. Вона окреслила нові акценти у міжнародному співробітництві та визначила майбутніх союзників на основі положень Оборонної доктрини РП від 21 лютого 1990 р. Результатом цього ста-

ло підписання перших військових угод з Німеччиною та Чехословаччиною (потім - з Чехією та Словаччиною), а саме співробітництво велося як на двосторонньому, так і на тресторонньому рівні⁶.

Так само викристалізувалося військове співробітництво Нордичних країн, яке у 2009 р. було організаційно оформлене у структурі NORDEFSCO, що зараз функціонує паралельно з їхньою співпрацею у рамках НАТО та ЄС. Спільні інтереси у зовнішній та безпековій політиці були також в основі співробітництва країн Веймарського трикутника та Вишеградської групи в рамках НАТО.

Найбільш значимим показником стабілізації на європейському континенті після 1989 р. є військові заходи зміцнення довіри та безпеки. Вони були узгоджені Організацією з безпеки та співробітництва в Європі в рамках Договору про звичайні збройні сили в Європі від 1990 р. та так званім Віденським документом від 1999 р.

NORDEFSCO («Нордичне оборонне співробітництво»)

Країни Північної Європи тривалий час не співробітничали між собою з метою створення спільної оборонної та безпекової політики, визнаючи, що ці два питання не є

4 W regionie siła? Stan i perspektywy współpracy wojskowej wybranych państw obszaru od morza Bałtyckiego do morza Czarnego. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/w_regionie_sila_1.pdf

5 Klisz Maciej. Regionalna obrona terytorialna – możliwości i szanse współpracy / Krakowskie Studia Międzynarodowe. № 4, 2018. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.mhp-1be8c205-63a9-4a48-9661-fc16679d8a62/c/KSM_2018_4_06_Klisz.pdf

6 M. Graf, Przygraniczna współpraca wojskowa Polski z państwami sąsiedzkimi na przykładzie Śląskiego Okręgu Wojskowego // Studia i materiały. – Warszawa: PISM, 1998.

формальною платформою для між-державних контактів, а залишаються їхньою внутрішньою справою. На це вплинула геополітична ситуація скандинавських країн - Данія, Норвегія та Ісландія вступили до НАТО, Швеція зберігала нейтралітет, а Фінляндія, згідно з Договором про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу з СРСР, проводила політику неприєднання.

Суспільно-політичні події на Старому континенті на рубежі 1980-1990-х рр. змінили ставлення скандинавських країн до активності на міжнародній арені. Приєднання Швеції до Європейського Союзу в 1995 р. відкрило нову главу в її

новітній історії. Це рішення поклало кінець політиці суворого нейтралітету, яка полягала в неприєднанні Стокгольма до будь-яких військово-політичних структур.

Нордичні країни підтримали розширення ЄС за рахунок постсоціалістичних держав, а їхня інтеграція та участь у співробітництві з Росією повинні були гарантувати безпеку та стабільність Європи. Переломною подією на шляху до спільної оборонної та безпекової політики країн Північної Європи став план міністра закордонних справ Норвегії Торвальда Столтенберга, прийнятий у 2009 р. У спільній декларації керівників зовнішньополі-

тичних відомств скандинавських держав було зазначено, що ці пропозиції є важливим джерелом натхнення для поглиблення співробітництва у регіоні. Зустріч в Осло й знаменувала собою початок історії існування NORDEFSCO⁷.

Основна мета NORDEFSCO - багатостороннє співробітництво, спрямоване на розширення оборонних можливостей та можливостей реагування на кризові ситуації держав-членів у регіоні Балтійського моря та в Арктиці. Воно охоплює такі сфери, як стратегічне планування, обороноздатність, військові навчання, міжнародні місії та підготовка кадрів. Варто додати, що вже у 2012 р. міністри закордонних справ та оборони Нордичних країн збиралися, щоб обговорити майбутнє співробітництво в районі Крайньої Півночі в контексті посилення там військової присутності Росії⁸.

Веймарський трикутник

Веймарський трикутник (W3), як форма тристороннього діалогу

7 'Weimar Triangle' takes shape for power. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.independent.co.uk/news/world/weimar-triangle-takes-shape-for-power-1348723.html>

8 До кінця 2020 р. Москва планує побудувати з нуля або доукомплектувати в Арктиці 6 військових баз, а російські підрозділи регулярно проводять там навчання та стрільби. Цей процес відбувається одночасно з освоєнням родовищ на шельфі та прагненням РФ контролювати Північний морський шлях.

між Німеччиною, Францією та Польщею, був створений у 1991 р. завдяки спільній ідеї міністрів закордонних справ перших двох країн - Ганса-Дітріха Геншера та Ролана Дюма. Ця ініціатива мала на меті, зокрема, підключення РП до процесу вироблення європейських рішень (які значною мірою приймалися тоді у франко-німецькому тандемі), підтримку системних змін у Польщі після 1989 р., допомогу Варшаві в інтеграції у структури ЄС і НАТО, розвиток двосторонніх торговельних відносин та створення належних умов для інвестицій⁹.

У 2006 р. наступив період інтенсифікації співробітництва між країнами Веймарського трикутника у сфері оборонної та безпекової політики. Це було наслідком еволюції позиції РП щодо Європейської політики безпеки та оборони та підтримки Варшавою інтеграційних зусиль Брюсселя у цій царині¹⁰.

Справжнім вираженням співробітництва Німеччини, Франції та Польщі стала їхня спільна участь у військовій операції Євросоюзу у Демократичній Республіці Конго (EUFOR RD Congo, квітень-листопад 2006 р.), яка була проведена для

9 Nordic Cooperation on Foreign and Security Policy. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordicreport.pdf>

10 Jankowski D. Weimarski trójkąt bezpieczeństwa // Bezpieczeństwo Narodowe. - 2011. - № 17.

підтримки роботи там Стабілізаційної місії ООН. Перший досвід операцій в Африці пришвидшив прийняття рішення про створення Веймарської бойової групи (EUBG W3) у числі 13 бойових груп ЄС¹¹. Переговори щодо структури, внеску кожної з держав та функцій групи тривали понад два роки і завершилися у липні 2011 р. підписанням відповідної угоди представниками країн W3. Відповідно до цього документа, відбувся розподіл обов'язків: Польща, як рамкова держава, відповідала за оперативне командування та маневрений батальйон, Німеччина – за логістику та безпеку, Франція – за медичне забезпечення. Веймарська бойова група заступила на піврічне чергування у першій половині 2013 р. Основні сили (понад 1700 військових) надала Польща, а командиром групи став бригадний генерал Раймунд Анджейчак (нинішній начальник Генерального штабу Війська Польського).

Вишеградська група

Вишеградська група (V4) - неформальна регіональна організація, що об'єднує країни Централь-

ної Європи: Польщу, Чехію, Угорщину та Словаччину. Діяльність групи зосереджена на співробітництві у сферах, які становлять взаємний інтерес. Воно відбувається, як правило, у рамках загальноєвропейської інтеграції, що від самого початку існування групи стала її основною метою. Це було зафіксовано у лютому 1991 р. у Декларатії про співробітництво Чеської та Словацької Федеративної Республіки, Республіки Польща та Угорської Республіки¹². Документ не надавав Вишеградській групі статусу міжнародної організації, а визначив її як формат для проведення регулярних консультацій та співробітництва у тих сферах, в яких партнери вважатимуть це за необхідне. Зважаючи на такий підхід, усі наступні домовленості не потребували парламентської ратифікації, не мали місця також контакти на рівні урядів та законодавчих органів країн-учасниць. Усі питання співробітництва вирішуються у рамках зустрічей глав держав V4, які проходять нерегулярно.

11 Ідея створення бойових груп ЄС з'явилася у 2003 р. Її авторами були тодішній прем'єр-міністр Великої Британії Тоні Блер та президент Франції Жак Ширак. Ідея полягала в тому, щоб Рада Євросоюзу надсилала підготовлені військові частини в зони конфлікту в кризових ситуаціях. Їхнім завданням було б не лише надання гуманітарної допомоги, але й безпосередня боротьба з ворогом.

12 Deklaracja o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej (Wyszehrad, 15 lutego 1991 r.). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.cvce.eu/obj/deklaracja_o_wspolpracy_rzeczypospolitej_polskiej_czeskiej_i_slowackiej_republiki_federacyjnej_i_republiki_węgierskiej_w_dążeniu_do_integracji_europejskiej_wyszehrad_15_lutego_1991_r-pl-6e592602-5431-42fd-8e65-2274e294ad89.html

Напрямки співробітництва країн Вишеградської групи визначені спільними домовленостями і реалізуються у рамках самої «четвірки», ЄС, НАТО та інших міжнародних організацій. Країни-учасниці V4 узгодили колективну позицію щодо забезпечення безпеки східного флангу НАТО. З військової точки зору, держави Вишеградської групи об'єднують схожі загрози, насамперед, близькість Росії¹³.

Завдяки міжнародному співробітництву країн V4 у військовій сфері, була створена Вишеградська бойова група (EUBG V4), яка заступила на піврічне чергування у першій половині 2016 р. Подібно до ситуації з EUBG W3, рамковою державою було визначено Польщу, яка надала 1870 військовослужбовців. Вперше до комплектування цієї тактичної одиниці ЄС запросили й Україну¹⁴. Польській стороні також доручили сформувати стратегічне командування (EU OHQ), яке у разі задіяння EUBG V4 мало здійснювати керівництво військовою операцією під егідою Євросоюзу. У другій половині 2019 р. Вишеградська бойова група знову заступила на пів-

річне чергування, на цей раз вже за участю підрозділу від Хорватії.

FINABEL¹⁵

FINABEL – міжурядова організація у сфері військового співробітництва, заснована у 1953 р. п'ятьма країнами: Францією, Італією, Нідерландами, Бельгією та Люксембургом. У 1956 р. до них приєдналася Німеччина. Метою організації є сприяння співробітництву та сумісності між національними сухопутними військами держав-членів Європейського Союзу¹⁶.

Основний вид діяльності FINABEL - проведення досліджень, за результатами яких складаються

13 Grupa Wyszehradzka – wspólnota zagrożeń i celów // Polska Zbrojna. 20.06.2017. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/22971?t=Grupa-Wysz>

14 Україна приєдналася до формування бойової тактичної групи Вишеградської четвірки. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ispc.org.ua/archives/3571>

15 FINABEL – аббревіатура від назв країн: France, Italy, Netherlands, Allemagne (Germany), Belgium, Luxemburg.

16 FINABEL - European Army Interoperability Centre. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://finabel.org/about-us/>

звіти, угоди щодо характеристик військового обладнання, а також конвенції, які стандартизують процедури, методики тестування та глосарії для полегшення обміну між державами-членами. Характерним прикладом є угода FINABEL від 1997 р. щодо методики випробувань пневматичних шин.

Ще в 1954 р. було офіційно оголошено, що FINABEL не конкурує з НАТО, а служить доповненням та розширенням військового співробітництва в Європі. Результати роботи організації дозволяють її членам викласти спільну позицію в НАТО.

Протягом довгого часу FINABEL залишалася закритою структурою, лише у 1973 р. її членом стала Велика Британія. Після ще однієї тривалої перерви двері організації відчинилися для всіх бажаючих: з 1990 р. до 2017 р. до її лав влилися Іспанія, Португалія, Греція, Польща, Словаччина, Кіпр, Фінляндія, Румунія, Мальта, Чехія, Угорщина, Швеція, Латвія, Словенія та Хорватія. Наразі до складу FINABEL входять представниками сухопутних військ з 22 європейських країн. В організації виношують амбіційні плани залучити до цієї структури усі держави Євросоюзу.

Засідання Комітету головних військових експертів FINABEL проводяться двічі на рік, а до найважливіших напрямків роботи належать: обмін досвідом; просування нових ідей; обговорення викликів, що стоять перед сухопутними вій-

ськами; визначення шляхів модернізації озброєнь; проведення аналізу та надання висновків під час розробки національних доктрин. Діяльність, що проводиться членами організації, формально не підпорядковується жодним національним чи міжнародним організаціям, однак, для уникнення дублювання в аналітичній роботі керівник Секретаріату FINABEL введений до складу Групи НАТО з питань озброєнь сухопутних військ (NAAG). Таке рішення сприяє опрацюванню спільної позиції двох організацій.

Постійна структурна співпраця (PESCO¹⁷)

У грудні 2017 р. PESCO стала пріоритетною програмою в рамках

17 Повна назва PESCO – «Permanent Structured Cooperation on security and defence» («Постійна структурна співпраця з питань безпеки та оборони»).

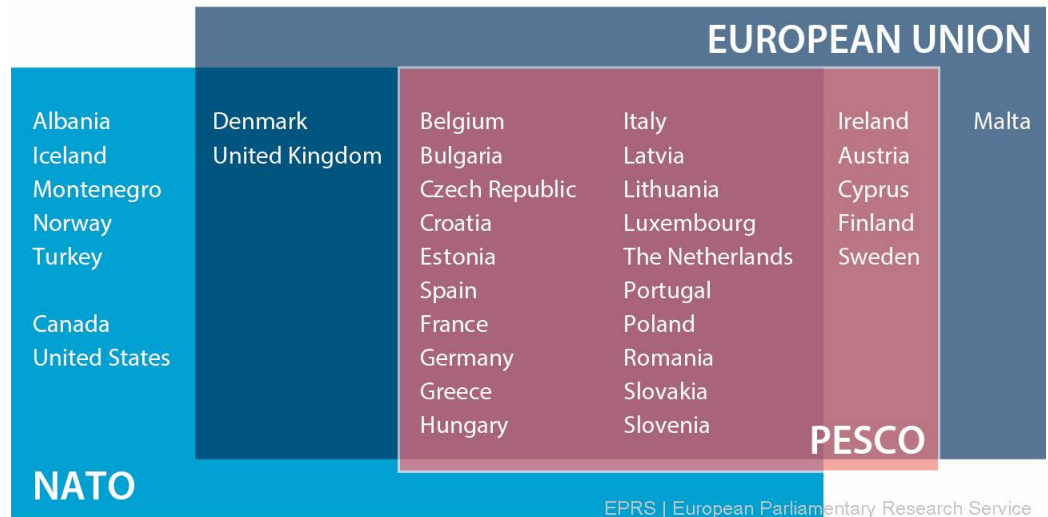
Спільної безпекової та оборонної політики (далі - СБОП) ЄС, націленою на значне збільшення внеску країн Євросоюзу у забезпечення безпеки на Старому континенті та поглиблення військового співробітництва зацікавленої групи країн після виконання ними певних критеріїв. До програми приєдналися 25 держав-членів ЄС (крім Великої Британії, Данії та Мальти)¹⁸.

У Декларації про проекти в рамках PESCO були визначені ключові напрямки співробітництва та відповідальні за ці проекти країни-координатори:

- створення Європейського медичного командування (Німеччина);
- створення європейської системи радіозв'язку, в якій програмне забезпечення використовується як для модуляції, так і для демодуляції радіосигналів (Франція);
- створення Центру логістики в Європі для підтримки операцій (Німеччина);
- створення мережі логістичних структур на периферії ЄС (Кіпр);
- стандартизація та спрощення процедур транскордонних переміщень військових підрозділів (Нідерланди);

¹⁸ Більш докладно про початок реалізації цієї програми можна прочитати у статті «PESCO: Європейський Союз зміцнює свій оборонний потенціал», розміщеному у Безпековому огляді ЦДАКР «Виклики і ризики» № 24 (87) від 28.12.2017 р.

- створення Центру передового досвіду для навчальних місій ЄС (Німеччина);
- сертифікований європейський тренінг для армій держав-членів ЄС (Італія);
- підтримка операцій (Франція);
- створення потенціалу для розгортання військових сил і засобів з метою надання допомоги в разі стихійних лих або інших надзвичайних ситуацій, включно з пандеміями (Італія);
- протидія мінам на морі з використанням підводних мінних детекторів і безпілотних літальних апаратів або контрзаходів чи напівавтономних підводних систем (Бельгія);
- створення автономної системи портового нагляду (Італія);
- удосконалення морської системи нагляду (Греція);
- створення бази обміну інформацією у відповідь на кібернетичні атаки та загрози (Греція);
- надання взаємодопомоги для забезпечення кібернетичної безпеки та створення кібергрупи швидкого реагування (Литва);
- стандартизація процедур С2 (командного і контрольного) для операцій у рамках СБОП (Іспанія);
- наступне покоління броньованих бойових машин піхоти, десантних машин і легких транспортних засобів (Італія);

- підтримка ведення артилерійського вогню із закритих позицій (Словаччина);
- створення ядра сил для проведення операцій типу EUFOR з реагування на кризові ситуації (Німеччина)¹⁹.

У листопаді 2019 р. Рада міністрів оборони країн Європейського Союзу затвердила список 13 додаткових проектів в рамках PESCO, довівши їхню загальну кількість до 47. Нові проекти будуть націлені на підготовку і тренування військовослужбовців різних спеціальностей (включно з радіаційний захистом і захистом від інших видів зброї масового ураження), посилення спільних дій, розвиток мож-

ливостей для проведення військових операцій на морі, в повітрі і в космосі²⁰.

Незважаючи на попередні оптимістичні прогнози, на думку польських аналітиків, PESCO навряд чи рішучим чином зможе посилити інтеграцію збройних сил в ЄС або істотно сприяти розвитку військових можливостей організації. Перетворення PESCO у допоміжну складову європейської політики безпеки буде залежати від активності країн-учасниць Євросоюзу, подальшого розвитку програми та рішучості Європейської комісії щодо забезпечення виконання програми. Не можна виключати, що

19 Declaration on PESCO projects. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/media/32020/draft-pesco-declaration-clean-10122017.pdf>

20 Defence cooperation: Council launches 13 new PESCO projects. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/11/12/defence-cooperation-council-launches-13-new-pesco-projects/>

проекти PESCO стануть подібними до проектів ініціативи «Pooling and Sharing» 2011 р., які підтримують військове співробітництво у вузько визначених областях, але аж ніяк не є проривом у СБОП²¹.

Стриманий песимізм експертів отримав своє підтвердження минулого року, коли стало зрозумілим, що європейські малі та середні країни не поспішають вкладати кошти в розвиток європейського ринку озброєнь, який може підірвати їхні національні економіко-технологічні сектори і який, по суті, буде працювати на найбільших виробників-експортерів озброєнь, перш за все - Францію. Особливо «аскетично» ведуть

себе у цьому відношенні держави Балтії, які підключились тільки до кількох проектів. Скромна присутність Естонії, Латвії та Литви у військових ініціативах ЄС пояснюється, швидше за все, недостатністю фінансових ресурсів та позицією Вашингтона, який не лише критично ставиться до намірів Брюсселя власними силами гарантувати безпеку у Європі, але й погрожує наслідками²².

А на початку 2020 р. свої корективи у плани реалізації проектів PESCO вніс коронавірус COVID-19, тому слід очікувати, що у постпандемічному світі країнам ЄС доведеться переглядати свої амбітні наміри в оборонній сфері.

21 Gotkowska Justyna. Czym jest PESCO. Miraże europejskiej polityki bezpieczeństwa. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_69_pesco_net.pdf

22 США пригрозили Брюсселю наслідками, якщо той просуватиме свої оборонні проекти - ЗМІ. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/05/13/7096094/>

Переозброєння російської армії: офіційна бравада та неоднозначна реальність

*Дмитро Козлов,
директор інформаційного агентства
«Оборонно-промисловий кур'єр»*

Масштабне переозброєння та реформування російських збройних сил, що активно почалися після російсько-грузинської війни 2008 року, та пожвавилися після агресії РФ проти України в 2014-му, зазвичай зазнає полярних оцінок у преси та аналітиків. Найчастіше думки експертів та оглядачів знаходяться на умовних полюсах на кшталт «Російські збройні сили стають сильніше» та «Російська військова міць – це міф». Кожну з цих тез можна підтримати багатьма доводами, але рідко коли можна побачити оцінки десь посередині цього діапазону. Та насправді процес переозброєння російської армії – до речі, як і будь якої іншої – є по-

вним протиріч, неоднозначних рішень та пріоритетів, і відбувається у різних родах військ дуже неоднорідно. Оскільки в контексті російсько-українського конфлікту, який, на жаль, продовжує тліти на сході нашої держави, переозброєння ЗС РФ набуває для України особливо-го, майже екзистенціального змісту, нижче буде зроблено спробу оглянути найважливіші новинки російської оборонної промисловості, що надходять на озброєння армії країни-агресора – з особливим акцентом на ті зразки ОВТ, які можуть бути застосовані проти України на Донбасі, та суттєво вплинути на існуючий в зоні проведення ООС статус-кво.

Незважаючи на протиріччя реального втілення намірів російського керівництва, немає ніяких сумнівів у його баченні розвитку ЗС РФ в цілому, та усвідомленні їх нагальних потреб та пріоритетів. Також не викликає сумнівів розуміння керівниками Росії необхідності не лише оновлення традиційного арсеналу озброєнь, а й якісного стрибку в передових безпекових галузях 21-го століття – таких, як радіоелектронна боротьба, робототехніка, та розвиток БПЛА.

В 2020-му році завершується виконання російської Державної програми озброєння – ГПВ-2020. В той час як починається фінансування нової ГПВ-2027, вже можна підвести певні підсумки попередньої програми, яка стала першою повністю виконаною в сучасній Росії. Перш за все, надамо слово офіційній версії від російських посадовців.

«БОЧКА МЕДУ»

На засіданні розширеної колегії Міноборони РФ, яке відбулося в грудні 2019 року, міністр оборони Росії Сергій Шойгу підвів підсумки переозброєння в році, що минає. Шойгу заявив, що в 2019 році війська отримали понад 6,5 тис. одиниць нового і модернізованого озброєння. Це дозволило довести частку сучасних зразків військової техніки в армії РФ до 68,2%. Зокрема, в армію були поставлені 624 танка і бронемашини, 143 літака і

вертольота, п'ять стратегічних ракетноносців, один підводний човен.

В цьому році в частинах РВСН було завершено розгортання лазерних самохідних установок «Пересвет» і переозброєння ракетних бригад на оперативно-тактичний комплекс «Іскандер». На бойове чергування заступає перший ракетний полк, озброєний комплексом «Авангард» з гіперзвуковими крилатими блоками, розповів Шойгу.

Всього ж, за словами міністра, з 2012 року російська армія отримала 109 міжконтинентальних балістичних ракет, сім підводних човнів, більше однієї тисячі літаків і вертольотів, понад три тисячі нових танків, і 57 космічних апаратів.

«Усі завдання, визначені на 2019 рік, збройними силами виконані. Забезпечене підвищення бойових можливостей на 14% і заданий рівень підтримки обороноздатності країни. Виявлені проблемні питання, шляхи їх вирішення враховані в плані діяльності Міноборони на 2019-2025 роки», – зазначив Шойгу.

За словами заступника міністра оборони РФ Олексія Криворучка, ГПВ-2020 стала першою, яка забезпечила насправді масові поставки нових та сучасних зразків озброєння та військової техніки у військово.

В ході виконання ГПВ-2020 року, зазначив заступник міністра, рівень сучасних озброєнь в стратегічних ядерних силах РФ досяг 83%, в Повітряно-космічних силах - 75%, в По-

вітряно-десантних військах і Військово-Морських Силах перевищив 63%, а в Сухопутних військах – 50%. Рівень оснащення сучасними засобами управління у військах склав 67%. При цьому Держпрограмою озброєння ГПВ-2020 було поставлено завдання вивести показники по основній номенклатурі сучасного озброєння на рівень 70%. Таким чином, повідомив Криворучко, можна констатувати, що програма успішно виконується.

Далі Криворучко розповів про хід переозброєння, і планах на найближче майбутнє детальніше.

«У 2019 на переозброєння армії і флоту виділено понад 1,5 трлн руб., Більше 70% цих коштів спрямовано на закупівлю сучасних серійних озброєнь і техніки. Війська отримали понад 2300 одиниць нової і модернізованої техніки. У порівнянні з 2018 роком темп поставок високо-технологічної зброї виріс на 6,7%.

Наступаючий рік важливий тим, що він повинен продемонструвати ефективність державних вкладень в створення і організацію серійного виробництва ВВСТ. Успішно проходять випробування нової міжконтинентальної балістичної ракети РС-28 «Сармат», яка повинна замінити в Ракетних військах стратегічного призначення важку ракету «Воєвода». Концепцією комплексу «Сармат» передбачається доставка боеголовки по траєкторіях, істотно ускладнює їх знищення навіть пер-

спективними системами ПРО. Нова ракета дозволяє наносити удари по об'єктах на дальності до 18 тис. км, має стартову масу 208,1 т і масу корисного навантаження близько 10 тонн. Перші серійні ракети надійдуть на озброєння в 2021 році.

У складі Військово-повітряних сил знаходиться понад 3 тис. літальних апаратів. З 2013 по 2018 рік у авіаційні частини надійшло понад 1 тис. нових і модернізованих літаків і вертольотів. Іншими словами, авіапарк оновився більш ніж на 65%. В більшості своїй це багатофункціональні бойові комплекси дальньої, оперативно-тактичної та армійської авіації. У їх числі 78 винищувачів Су-35С покоління 4 ++, поставлених компанією «Сухий» в період з 2013 по 2018 рік.

Планово проводиться модернізація стратегічних ракетноносців Ту-95, Ту-160 і дальніх бомбардувальників Ту-22М3. Йде будівництво стратегічного ракетноносця Ту-160М2. Перший його політ запланований на 2021 рік, а поставки повинні початися в 2023 році. До 2027 року закуплено десять таких ракетноносців.

У 2019 Міністерство оборони затвердило остаточний ескіз перспективного авіаційного комплексу дальньої авіації (ПАК ДА). Узгоджені характеристики літака, підписані всі контрактні документи, необхідні для виробництва зразків, йдуть підготовчі етапи проектування. Початок його льотних випробувань

включено в ГПВ-2027. В майбутньому ПАК ДА повинен замінити стоять на озброєнні російських ВКС літаки дальньої авіації Ту-95», – сказав Криворучко. Зазначимо, що виробництво першого дослідного зразка ПАК ДА почалося в травні 2020 року.

«У 2019 розпочато серійне виробництво Су-57 – перспективного багатофункціонального винищувача п'ятого покоління. До 2028 року ВКС отримає від промисловості 76 літаків, якими будуть повністю переозброєні три авіаційні полки. Ці винищувачі оснащені сучасними авіаційними засобами ураження та забезпечені необхідною наземною інфраструктурою. У такому обсязі на новій платформі в Росії не робили нічого подібного за останні 40 років», – продовжив перераховувати майбутні успіхи переозброєння Криворучко.

«За рахунок модернізації істотно зросла міць винищувача-перехоплювача МіГ-31, на основі якого створено перспективний авіаційний комплекс «Кинджал», оснащений гіперзвуковою аеробалістичною ракетою.

Поповнюється парк вертольотів армійської авіації сучасними бортовими комплексами оборони з поліпшеними характеристиками. Машини оснащуються новітніми засобами ураження збільшеної дальності. Холдинг «Вертольоти Росії» передав у війська 112 вертольотів, з них 58 –

достроково. Всього до 2027 року Міністерство оборони розраховує отримати 423 сучасних вертольота, в їх числі 96 ударних комплексів Мі-28НМ, як це закладено в ГПВ-2027.

У військах ППО-ПРО в 2019 році пройшли випробування новітнього зенітно-ракетного комплексу ППО С-500 «Прометей». Новий комплекс буде готовий до поставок у війська в 2020 році. Його основне завдання – боротьба з бойовим оснащенням балістичних ракет середньої дальності (самостійне перехоплення з дальністю пуску до 3500 км) і міжконтинентальних балістичних ракет на кінцевій ділянці траєкторії, а в певних випадках – і на середній ділянці.

У 2019 завершилися державні випробування новітнього зенітно-ракетного комплексу середньої дальності С-350 «Витязь». У 2020 році почнеться його поставка у війська. Цей комплекс нового покоління призначений для боротьби з аеродинамічними і балістичними цілями. «Витязь» прийде на зміну С-300ПС і Бук-М1-2.

Обсяг поставок бронетанкової техніки в Сухопутні війська РФ визначено в 400 нових і модернізованих зразків. Серед них – танки Т-72Б3М, Т-90М «Прорив-3», Т-80БВМ і бойові машини піхоти БМП-1АМ. Перші танки вже надходять у війська. Зараз в Сухопутних військах знаходиться близько 400 танків Т-90 різних модифікацій. Відповідно до держконтракту, підписа-

ного влітку 2019 року, всі вони будуть модернізовані. В цілому повне оновлення танкового парку розглядається військовим відомством як один із пріоритетів закупівельної політики на найближчі п'ять років.

Міноборони, як і раніше, багато уваги приділяє проекту «Армата» і танку Т-14, який було збудовано на його основі. Перспективна машина поки знаходиться в дослідній експлуатації. У 2020 році планується розпочати її держвипробування. На платформі «Армата» розробляється також новітня важка бойова машина піхоти Т-15 з бойовим модулем «Кинджал» і 57-мм гарматою. Її дослідний зразок ми представили на Міжнародному військово-технічному форумі «АРМІЯ-2019».

У 2020 році продовжаться державні випробування нової зенітної самохідної установки «Деривация-ППО» на шасі бойової машини піхоти БМП-3. Вона має бойовий безлюдний модуль з 57-мм гарматою, і зможе вести вогонь як по наземних, так і по повітряних цілях. Одним із завдань комплексу «Деривация-ППО» буде боротьба з безпілотними літальними апаратами. Для цього розроблена лінійка боеприпасів, в тому числі з дистанційним підривом.

В продовження розвитку ракетні комплекси «Искандер-М» будуть додатково споряджені високоточними крилатими ракетами, а підрозділи ППО – зенітними ракетами великої дальності для ЗРС С-400.

В цілому, переозброєнню Сухопутних військ приділено велику увагу. Досить зазначити, що на цей вид Збройних Сил припала четверта частина всього фінансування ГПВ-2020. Це дозволило отримати модернізовані танки Т-90АМ, Т-80БВМ, Т-72Б3М, БМП-2М «Бережок», БМП-3М, БТР-82М, нові танки Т-14 «Армата», бойові машини піхоти «Курганец-25», «Бумеранг» і арктичні «Рыцарь», самохідні гаубиці «Коалиция-СВ», реактивні системи залпового вогню «Торнадо-Г/С» і «Ураган-1М», оперативно-тактичні ракетні комплекси «Искандер-М», протитанкові ракетні комплекси «Хризантема-С» і «Корнет-Д1»; зенітні ракетні системи С-300В4, ЗРК «Бук-М3», «Тор-М2» і арктичні «Тор-М2ДТ», робототехнічні комплекси, бойові машини десанту БМД-4М і бронетранспортери БТР-МДМ «Ракушка», перспективну самохідну протитанкову гармату «Спрут-СДМ1», екіпіровку «Ратник».

Військово-морський флот планово поповнюється новими кораблями, підводними човнами, допоміжними судами. У 2020 році вперше за 28 років ми приймемо від промисловості відразу шість підводних човнів: чотири атомні проєктів 955А і 885М, і дві дизель-електричні проєктів 636.3 і 677.

У 2020 році корабельний склад Тихоокеанського флоту (ТОФ) поповниться новим корветом проєкту 20380 «Герой Російської Федерації

Алдар Циденжапов», а в наступному, 2021 році - корветом «Різкий» того ж проекту. Вони стануть, відповідно, третім і четвертим кораблями цього проекту на ТОФ. Головну ударну міць корветів становить протикорабельний ракетний комплекс «Уран», – сказав Криворучко.

РЕБ

Особливий інтерес для України, в світлі триваючої російсько-української війни, представляють передові російські розробки в області радіоелектронної боротьби, і розвиток безпілотних літальних апаратів. Свої новітні розробки в цих галузях РФ активно застосовує в зарубіжних конфліктах. У лютому були опубліковані доповіді американських військових, в яких йшлося про те, що розташовані на території Сирії російські комплекси РЕБ «дезорієнтували» два американських багаточільових винищувача: F-22 і F-35. В результаті енергетичного впливу на літаки пілоти ВПС США втратили орієнтацію і з великими труднощами повернулися на базу. Вказувалося, що після наземного дослідження винищувачів були виявлені серйозні порушення в роботі деяких електронних компонентів.

Західні ЗМІ, які пишуть на військову тематику, зокрема американський журнал The National Interest, припускають, що Росія вже тривалий час веде «GPS-війну» в регіоні. Так, ізраїльські військові і цивільні

пілоти періодично заявляють про те, що стикаються зі збоями сигналу GPS. «Москва, – йдеться в одній з лютневих публікацій The National Interest, – намагається перешкодити як західним бойовим літакам, в тому числі і новітнім «невидимкам» F-22 і F-35, так і саморобним терористичним безпілотникам здійснювати польоти з використанням системи глобального позиціонування».

Як повідомляло EADaily, російська авіація за допомогою систем РЕБ завадила турецькому винищувачу F-16 збити сирійський винищувач-бомбардувальник Су-22 в небі над провінцією Ідліб. Інцидент стався 4 березня. Піти від турецької ракети бойовій машині ВВС Сирії допомогли російські літаки розвідки, оснащені комплексом постановки перешкод Іл-22ПП «Порубник».

Однак під час останнього загострення бойових дій на півночі Сирії російським засобам РЕБ довелося зіткнутися з гідним противником – турецькими БПЛА. В ході короткої, але запеклої ескалації конфлікту Анкара завдала ряд відчутних ударів по підрозділах сирійської армії, в тому числі з масованим використанням ударних безпілотних літальних апаратів. Це дозволило турецьким ЗМІ заговорити про «нову військову доктрину» Анкари. Було заявлено, що системи радіоелектронної боротьби Туреччини зіграли «життєво важливу роль», дозволивши безпілотникам знищити сирійські систе-

ми ППО, незважаючи на закриття російським угрупованням і урядовими військами Сирії повітряного простору над Ідлібом.

За словами міністра оборони Туреччини Хулуси Акара, тільки за одну ніч армія обстріляла понад 200 цілей, знищивши п'ять вертольотів, 23 танка, 23 артилерійські знаряддя, зенітні ракетні комплекси «Бук» і «Панцир», а також 309 солдат сирійських військ. В атаці брали участь найсучасніші оперативно-тактичні безпілотики Bayraktar TB2 і багаточільові ТАІ Anka. Саме їх масоване застосування, за словами міністра, забезпечило небачений успіх турецької армії.

Машини не тільки давали цілевказання штабам, але і самостійно громили техніку противника. За словами турецьких військових, їм вдалося знищити вісім зенітних ракетно-гарматних комплексів (ЗРПК) «Панцир-С1» сирійської армії. Пізніше росіяни заявили, що з чотирьох подібних комплексів, які дійсно знаходилися в Ідлібі, два пошкоджені. За словами вже російського Міноборони, вони відправлені на ремонт.

Російська відповідь також виявилася вельми вражаючою. Зокрема, Росія задіяла відразу два комплексу радіоелектронної боротьби (РЕБ) «Красуха-2» і «Красуха-4».

1РЛ257 «Красуха-4» – російська система радіоелектронної боротьби, призначена для постановки активних перешкод и протидії бортовим

радарам ударної, розвідувальної и безпілотної авіації. Роботи над створенням нової системи РЕБ розпочалися у НДІ «Градiєнт» в 1994 році, серійне виробництво систем розпочато в 2011 году. В подальшому виробництвом та вдосконаленням займався концерн «Радіоелектронні технології» (КРЕТ).

Тактико-технічні характеристики комплексу засекречені. З відкритих джерел відомо, що комплекс РЕБ «Красуха-4» здатних «глушити» не тільки сигнал РЛС, але й канали керування безпілотною літальними апаратами. Діє на відстані до 300 кілометрів. З 2014 року неодноразово повідомлялось про використання Росією цих систем на українському Донбасі.

Відомо, що комплекс «Красуха-2» монтується на чотиривісних шасі БА3-6910-022, «Красуха-4» – на чотиривісних шасі заводу КамАЗ. Інформація, що дозволяє скласти докладний список відмінностей між комплексами, засекречена. За словами генерального директора Брянського електромеханічного заводу Федора Дмитрука, до складу комплексу «Красуха-2» входять три машини зі спеціальним обладнанням, а до складу «Красуха-4» – дві.

Згідно з російськими військовими джерелами, розгортання в Сирійській арабській республіці цих систем РЕБ дозволило сирійській армії ефективно боротися з турецькою безпілотною авіацією в небі над

Великим Ідлібом (провінції Ідліб і Хама, частини провінцій Алеппо і Латакії).

За допомогою «Красухи» та інших засобів виявлення і придушення повітряних цілей противника, зокрема, розміщених на літаку комплексної розвідки Ту-214Р, засобам ППО Сирії вдалося знищити з початку року близько 20 турецьких дронів. Анкара підтвердила втрату 12 апаратів. Яких саме – невідомо. Але якщо врахувати, що безпілотники типу ТАІ Анка з'явилися на озброєнні в 2018 році і в даний час на озброєнні турецької армії їх близько 30 штук, то втрати відчутні. Тим більше, що ці машини ще й є експортним товаром турецького ОПК. Для України досвід їх бойового застосування особливо важливий – наша країна закупила комплекси Bayraktar TB2 на суму в десятки мільйонів доларів. У січні минулого року тодішній президент Петро Порошенко заявив, що підписав угоду про покупку 12 ударних безпілотників.

Незважаючи на високі втрати, понесені в ході бойових дій турецькими БПЛА, зіткнення в Ідлібі в черговий раз послужили для РФ підтвердженням і без того вже засвоєної в Москві істини – необхідно приділяти максимум уваги засобам боротьби з БПЛА, та РЕБ в цілому. Вже набутий досвід по атакам дронів на базу російських ВКС Хмеймім в Сирії, і успішні удари по об'єктах на-

фтової індустрії Саудівської Аравії також послужили посиленню уваги до цього вектора в російському ОПК. Розповіді про всі новітні засоби РЕБ, що випускаються на російських підприємствах, в рамках цієї статті не представляється можливим через їх різноманіття, тому зупинимося на найбільш відомих зразках.

У розвиток згаданих вище комплексів «Красуха» концерном «Радіоелектронні технології» (КРЕТ) створений новий комплекс РЕБ «Дивноморье-У», про який поки дуже мало інформації. Згідно з даними з відкритих джерел, він повинен буде замінити комплекси «Москва-1», «Красуха-2» і «Красуха-4», тобто буде працювати і як засіб радіоелектронної розвідки повітряного простору, і як засіб радіоелектронного придушення РЛС літальних апаратів противника. Розробкою КРЕТ є і примітний наземний комплекс РЕБ «Мурманск-БН», створений для придушення короткохвильового радіозв'язку противника на великих відстанях. Комплекс веде радіорозвідку, перехоплення сигналів противника і їх придушення по всьому короткохвильовому діапазону на відстанях до 5000 км. У 2017 році комплекс надійшов на озброєння центру радіоелектронної боротьби (РЕБ) Чорноморського флоту РФ в Криму.

В кінці 2018 року комплекс «Мурманск-БН» надійшов на озбро-

ення в 841-й окремий центр РЕБ Балтійського флоту РФ в Калінінградській області.

Також варто відзначити розроблені концерном «Созвездие» комплекси радіоелектронного придушення «Борисоглебск-2» та «Инфауна», що надходять на озброєння російської армії.

Комплекси « Борисоглебск-2» призначені для радіорозвідки і придушення радіозв'язку противника в діапазонах КХ і УКХ, радіонавігаційних систем і систем рухомого супутникового зв'язку. Потужні станції перешкод дозволяють ефективно впливати на різні радіокеровані об'єкти, в тому числі, здійснювати придушення каналів управління безпілотних літальних апаратів і т.д.

Комплекси РБ-531Б «Инфауна» розроблені для радіорозвідки і постановки перешкод засобам радіозв'язку противника в діапазоні УКХ, для захисту від радіокерованих мінно-вибухових пристроїв шляхом установки загороджувальних радіоперешкод і захисту сусідніх машин від прицільного вогню противника постановкою аерозольної завіси.

Новітній засіб РЕБ від концерну «Созвездие», який тільки почав надходити у війська РФ, – комплекс «Палантин». Він також призначений для ведення радіоелектронної розвідки і придушення систем радіозв'язку противника в КХ і УКХ діапазонах. Можливості

комплексу дозволяють також позбавити ворога стільникового і транкового зв'язку. Важлива особливість «Палантину» – його здатність зв'язувати різні комплекси РЕБ в єдину робочу мережу.

Від державних компаній не відстають і приватники. Воронежське Науково-впроваджувальне підприємство «ПРОТЕК» виробляє автоматизований наземний комплекс перешкод Р-330М1П «Диабазол». Цей комплекс призначений для радіорозвідки і радіоелектронного придушення засобів рухомого УКХ, стільникового, транкового і супутникового зв'язку в діапазоні частот від 100 до 2000 МГц.

До складу комплексу входять різні станції постановки радіоелектронних перешкод, які можуть застосовуватися і автономно. Наприклад, станція Р-330Ж «Житель» забезпечує автоматизоване виявлення, пеленгування та аналіз сигналів джерел радіовипромінювань в робочому діапазоні частот, постановку радіоперешкод абонентським терміналів систем супутникового зв'язку INMARSAT і Iridium, апаратурі споживачів супутникової навігаційної системи GPS і базових станцій стільникової системи зв'язку стандарту GSM.

Ще одна приватна компанія – петербурзький «Спеціальний технологічний центр» (СТЦ) – спеціалізується на випуску в першу чергу радіоконтрольного обладнання і

БПЛА лінійки «Орлан». Тому і випущені їм засоби РЕБ пов'язані з даною тематикою підприємства. У сфері радіоконтролю СТЦ створив для військових стаціонарні комплекси РЕБ «Свет-ВСГ» і мобільні комплекси «Свет-КУ». Вони призначені для радіо-, радіотехнічного контролю і захисту інформації від витоку по бездротових каналах зв'язку.

Один з найбільш відомих засобів РЕБ, що випускаються СТЦ, та призначений для боротьби з БПЛА – комплекс РБ-341В «Леер-3». Цей комплекс спеціалізується на радіотехнічній розвідці, і придушенні мереж мобільного стільникового зв'язку стандарту GSM, його особливість полягає у використанні БПЛА «Орлан-10» в якості носія джерела перешкод. З іншого боку, серед продукції СТЦ є і комплекс, призначений для боротьби з дронами, що здійснюється шляхом радіоелектронного придушення каналів управління і радіонавігації.

Також активно розробляються засоби протидії ворожим БПЛА. Так, на виставці Dubai Airshow 2019 російські оборонні підприємства продемонстрували комплекти «Репеллент», «Сапсан-Бекас», «Рубеж-Автоматика», «Купол», «Луч» та «Пищаль», які призначені для боротьби з безпілотниками, повідомляє російське інформаційне агентство ТАСС.

«Створена дворівнева концепція боротьби з дронами, до складу якої

входять як пристрої радіоелектронної протидії БПЛА, так і засоби ураження», – заявив генеральний директор «Рособоронекспорту», коментуючи нові комплекси.

Згідно поданої росіянами інформації, «Репеллент» забезпечує тактичну захист від дій БПЛА в радіусі 30 кілометрів, «Сапсан-Бекас», «Рубеж-Автоматика», «Купол» орієнтовані на прикриття важливих інфраструктурних об'єктів. «Луч» та «Пищаль» набагато більш портативні, і дозволяють придушувати БПЛА у радіусі шести і двох кілометрів відповідно, що теоретично дозволяє їхнє використання безпосередньо у військах.

БПЛА

Російська Федерація також активно розробляє безпілотні авіаційні комплекси – зокрема, ударні. Згідно дослідження українського Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР) – яке, в свою чергу, спиралося на інформацію з російських ЗМІ – з великих апаратів армія РФ оснащена нині ізраїльськими Searcher Mk II, які перетворилися в російську версію повітряного розвідника «Форпост». Однак вже активно йдуть випробування трьох важких безпілотників: «Альтиус-У», «Орион» та новітнього реактивного дрону С-70 «Охотник».

З цього набору БАК нести зброю здатні три останні машини.

В кінці серпня 2019 р. міністерство оборони РФ опублікувало відео з першого тестового польоту новітнього російського безпілотного важкого літального апарату «Альтиус-У». Модель була розроблена в рамках проекту «Альтаир» і є результатом багаторічної роботи ОКБ імені М.П. Симонова. «Альтиус-У» є більш великим і важким апаратом зі злітною масою близько 6 т і корисним навантаженням близько 1 т. Машина має два поршневі двигуни. Важкий безпілотник здатний нести оптичні, радіотехнічні або радіолокаційні засоби виявлення. Відомо, що його планують оснащувати підвісним ракетним або бомбовим озброєнням — для нанесення ударів по наземних об'єктах. Російські пропагандисти називають «Альтиус-У» викликом американським безпілотним гігантам та запевняють, що виробники БПЛА в Росії більше не залежать від західних технологій. Серед іншого розробники БПЛА називають відмінною особливістю «Альтиус-У» те, що при його виробництві використовуються виключно російські комплектуючі.

Незважаючи на те, що в ході першого запуску джерела з міноборони РФ повідомили про розвідувальну спрямованість безпілотника, експерти відзначили, що така велика вантажопідйомність дозволяє застосовувати апарат і для інших цілей. «Альтиус-У» може використо-

вуватися як для розвідки, так і нести на собі засоби радіоелектронної боротьби. Але найголовніше, апарат може виконувати функції ударного безпілотника: конструкція дозволяє оснастити його відповідним озброєнням, наприклад, ракетами або бомбами. До такого висновку прийшов провідний російський експерт з безпілотних систем Денис Федутінов. «При масі самого безпілотника у п'ять тон його корисне навантаження повинно складати близько однієї тони. Це можуть бути, в тому числі, авіаційні бомби», — вважає Федутінов. Висновки експерта підтвердилися. У міноборони РФ через деякий час повідомили, що повним ходом йде розробка двох версій апарату, призначених для потреб ВМФ Росії. Перша версія буде виконувати розвідувальні функції, а друга – під використання протикорабельної ракети Х-35.

В РФ важливою характеристикою для безпілотного апарату даного класу вважають автономність. Для успішного виконання поставленого завдання БПЛА повинен мати можливість перебувати в повітрі якомога довше, а також мати велику дистанцію прийому сигналу. «Альтиус-У» здатний знаходитися в повітрі 24 години. Але головне, що виконувати поставлене завдання він може в будь-якій точці світу завдяки супутниковій системі управління. За заявами експертів, це дозволяє зробити радіус дії безпілотника

практично не обмеженим. Найбільш часто російські розробники порівнюють «Альтиус-У» з надважким американським безпілотником RQ-4 Global Hawk. Однак це порівняння не зовсім коректне, тому що «Яструб» виступає в іншій ваговій категорії. Вага Global Hawk складає цілих 14 тон. Вважається, що це найбільший безпілотник в світі. Проте американський БПЛА не здатний виконувати бойові завдання — він був розроблений виключно для розвідки. Аналогом американського «важковаговика» може стати «Альтиус-О» — маса цієї модифікації літального апарата становить 7,5 тонн. То ж, вважають експерти РФ, доречніше порівнювати «Альтиус-У» з іншим американським БПЛА — MQ-9 Reaper. Вони ближче за тактико-технічними характеристиками: схожий вага, потужність і розмір. Також апарати виконують схожі функції — MQ-9 розроблений з можливістю установки озброєння. Саме американський «Жнець» може стати головним конкурентом «Альтиус-У» на ринку озброєнь, вважають фахівці РФ.

«Орион» — безпілотний літальний апарат середньовисотний великої тривалості польоту (MALE, Medium Altitude, Long Endurance) розробки компанії «Кронштадт» (АФК Система). Цей БПЛА має середню масу, більшу тривалість польоту і вантажопідйомність. Бортове обладнання призначене для

візуальної, радіолокаційної або радіотехнічної розвідки з можливістю тривалого патрулювання в заданому районі. Розробка БПЛА велася на замовлення міноборони Росії з 2011 р. В рамках дослідно-конструкторської роботи БПЛА проходив з шифром «Иноходец». Головним розробником і виконавцем робіт стала компанія «Транзас» з Санкт-Петербурга. На даний момент головний виконавець — група «Кронштадт». Його випробування почалися в льотно-дослідному інституті ім. Громова в першій половині 2016 р.

Вже у середині 2017 р. в РФ повідомляли, що «Орион-Е» призначений для ведення повітряної розвідки та інформаційного забезпечення підрозділів збройних сил. Він може вести повітряне патрулювання; виконувати дорозвідку наземних об'єктів для забезпечення цілевказівки засобів ураження, коригування вогню і оцінку його результатів; здійснювати топографічну розвідку місцевості. Причому в наземному розподільній скриньці комплексу, який разом з різної цільової навантаженням можна було бачити на виставці, реалізований унікальний інтуїтивно зрозумілий програмний інтерфейс, що автоматизує контроль оператора за ходом виконання місії і дозволяє йому концентрувати увагу на найважливіших завданнях. Основні характеристики російського дрона, за даними розробника такі: маса корисного навантаження —

200 кг, радіус застосування — 250 км, тривалість польоту — 24 години, висота польоту — 7500 м. До складу комплексу входять кілька БПЛА, система автоматичного зльоту / посадки і аеродромне технологічне обладнання.

Крім того, «Орион-Е» має низьку акустичну помітність, а завдяки енергоекономічній електроімпульсній протилежній системі може застосовуватися в умовах обмерзання. Планер — повністю композитний (і обшивка, і силовий набір), на борту — тільки електричні системи. Рівень новизни — фактично 100%. «За п'ять років в країні розроблені технології, яких взагалі не існувало до того, як ми приступили до вирішення цього завдання, — підкреслював тоді генеральний конструктор комплексу Микола Долженков. — Нам довелося оформляти в цілому понад 100 технічних завдань, з них 50 основних, великих, на нові розробки». Можливості безпілота-розвідника можна було оцінити вже в рамках проведеної тоді демонстрації. І також було заявлено, що у перспективі, ймовірно, з'явиться і його розвідувально-ударний варіант. З технічної точки зору перешкод до цього немає. В РФ особливо підкреслювали, що «Орион-Е» є першим апаратом класу MALE, що повністю створений і випускається в Росії. Втім, якщо точніше, то другим, оскільки перший — це дрон для російських військових.

А на форумі «Армія-2018» група «Кронштадт» представила блок управління озброєнням для безпілота. У 2018 р. «Орион» випробували на застосування авіабомб. У тому ж році безпілота побував в Сирії, але без застосування озброєння. На авіасалоні «МАКС-2019» стало відомо, що міноборони Росії отримає один комплекс до кінця поточного року. У листопаді «Орион» почав надходити в дослідно-військову експлуатацію в ВКС Росії. При цьому 16 листопада 2019 р. один апарат впав в Рязанській області.

В РФ наполягають, що ТТХ дрону — це практично показник російських винищувачів МіГ-29 і переобладнаних під легкі штурмовики навчально-тренувальних Як-130. Ці машини піднімають за раз до 6 т бойового оснащення. Апарати здатні працювати повністю в автоматичному режимі або під управлінням оператора на дальності до 12 тис. км. При цьому час польоту може становити до 60 годин. Машини здатні вести повітряну розвідку і в тому числі застосовувати озброєння. За словами розробників апаратів з компанії «Кронштадт», свій бойовий характер а цей час показала тільки цивільна версія «Ориона».

Про новітній БПЛА С-70 «Охотник» відомо небагато. Журнал Aviation Week писав, що 20-тонний С-70 може отримати малогабаритні ракети. Їх вага складе близько 200 кг, а розмір не перевищить 3 м. За дея-

кими даними, «Охотник» зможе нести до 8 т бойового навантаження. Це вже на рівні важких винищувачів типу Су-30/35. На думку американських журналістів, зброя буде застосовуватися для ударів по паливних складах, живій силі, надводних цілях, опорним пунктам, літакам і вертольотам. В РФ твердять, що новий російський безпілотний літальний апарат «Охотник» поєднує в собі три дуже потужні функції. Крім того, безпілотний літальний апарат С-70 виглядає дуже багатообіцяюче і може стати хорошим доповненням до існуючих систем озброєнь, написав експерт американського видання The National Interest. Автор матеріалу зазначив, що «Охотник» являє собою важкий ударно-розвідувальний дрон, виконаний за типом «літаюче крило». Основними перевагами новітнього російського БПЛА, на думку експерта, є його смертоносність, малопомітність, можливість виконувати функції розвідника, а також бути засобом радіоелектронної боротьби.

The National Interest відзначив, що новий С-70 може бути використаний як бомбардувальник, завдяки його здатності нести некеровані осколкові бомби і вибухові аерозольні суміші. При цьому атаки «Охотника» матимуть гарантовано руйнівний ефект при використанні керованих ракет або ядерної зброї. Крім цього, безпілотник може стати вірним помічником у веденні пові-

тряного бою. Наприклад, він може працювати в небі в тандемі з такими пілотованими винищувачами, як Су-57, що надасть російським військовим велику перевагу. БПЛА зможуть виступити в якості «першопрохідців» і розвідників в небезпечній ситуації, залишаючи при цьому винищувачі в безпеці.

Таким чином, «Охотник» поєднує в собі три дуже потужні функції: він може виступати в якості розвідника, атакувати цілі, а також проникати в повітряний простір супротивника і, стаючи засобом радіоелектронної боротьби, заважати роботі радарів, тим самим відкривати безпечний шлях для винищувачів.

Раніше фахівці китайського видання «Женьмінь жибао» відзначали, що поява такого БПЛА, як «Охотник», ознаменувало прихід епохи «розумного» безпілотного бою. «Особливе значення «Охотника» полягає не тільки у освоєнні російської армією технологій виробництва чергової новітньої зброї, він також є доказом наполегливої бажання Росії розпочати посилено розвивати власні бойові безпілотні підрозділу. Можливо, за просуванням «Охотника» ховається план ВС Росії зі створенню бойових підрозділів безпілотників», — зазначили журналісти видання. Крім означених особливостей С-70, як малопомітність, здатність здійснювати тривалі перельоти і тривалий час

перебувати в повітрі, «Охотник» здатний розвивати швидкість до тисячі кілометрів на годину.

Наразі відомо, що в даний час «Альтиус-У» проходить випробування. «Орион» завершив сертифікацію і найближчим часом почне надходити в Міноборони, правда, швидше за все, в розвідувальної версії. Ну а бойовий С-70 тільки встав на крило і вчиться виконувати спільні польоти з винищувачем Су-57.

БОЙОВІ РОБОТИ

На думку оглядача агенції «Оборонно-промисловий кур'єр» Дмитра Бадрака, у РФ вважають, що роботизація дає величезний поштовх розвитку армії. Вона дозволяє виконувати широкий спектр завдань, не піддаючи особовий склад небезпеці. Військові можуть управляти роботами на відстані. У Збройних силах РФ прийнята концепція розвитку і бойового застосування робототехнічних комплексів на період до 2025 року. Відповідно до цієї концепції, частка роботів в загальній структурі озброєння і військової техніки російської армії повинна досягти 30%. На даний момент, за інформацією російських ЗМІ, в Росії створюють принципово нові безпілотні бойові роботи, які здатні виконувати завдання з максимальною автономією і мінімальною дистанційною участю оператора. Розвитком робототехніки займається російський аналог американської DARPA – Фонд пер-

спективних досліджень (ФПІ). До речі, відсутність такої організації в Україні сильно гальмує розвиток вітчизняного ОПК.

Почнемо з бойового робота «Уран-9». Даний робот – це дистанційно керована гусенична машина, яка відноситься до категорії наземних бойових безпілотних апаратів. Така платформа необхідна для ведення інженерної розвідки місцевості і вогневої підтримки розвідувальних, а також передових підрозділів загальновійськових формувань тактичної ланки. До складу бойового багатофункціонального робототехнічного комплексу входять чотири роботи розвідки і вогневої підтримки «Уран-9», рухливий пункт управління (одна одиниця), комплект засобів транспортування та забезпечення, а також комплект запчастин і необхідних речей. На озброєнні «Уран-9» стоїть керований комплекс «Атака» з протитанковими керованими ракетами, реактивні вогнемети «Шмель-М», автоматична гармата 2А72 калібру 30 мм та кулемет калібру 7,62 мм. Бойовий робот оснащений протиповітряними ракетами 9К38 «Игла». Конструкція використовуваної установки озброєння має модульний принцип, який дозволяє легко змінювати склад встановленого озброєння в залежності від поставлених завдань.

До того ж, робот-сапер «Уран-6» вже взяв активну участь при розмі-

нуванні Пальміри в Сирії. Це багатофункціональний робототехнічний комплекс вагою до шести тонн на легкій гусеничній платформі, призначений для прокладання проходів в мінно-вибухових загородженнях і розмінування територій. При проведенні очищення місцевості від вибухонебезпечних предметів він дозволяє виключити безпосередній контакт саперів з боеприпасами в ході робіт по їх виявленню і підготовці до знищення. На корпус бронемашини кріпиться різне обладнання в залежності від типу саперних робіт: бойкові, каткові або фрезерні трали. Управління здійснюється з пульта, який може знаходитися на відстані до кілометра. Сигнал фахівця надходить з встановлених на корпусі машини відеокамер.

Особливий інтерес представляє лінійка роботів на платформі «М» і на платформі «Арго» – ці машини під управлінням російських військовослужбовців спільно з сирійською армією брали участь в штурмі висоти «Вежа», який завершився знищенням 70 бойовиків, і взяттям позиції. Серед солдатів сирійської армії були поранені чотири людини і жодного загиблого. Платформа «М» – російський серійний роботизований комплекс, який представляє собою універсальну самохідну гусеничну дистанційно-керовану платформу. Така платформа використовується для розвідки і уражен-

ня цілей, а також вогневої підтримки і охорони об'єктів. Повідомляється, що такий робот може встановлювати міни і розмінувати мінні поля противника.

У свою чергу, бойової роботизований комплекс «Арго» призначений для ведення розвідки і патрулювання місцевості, здатний вражати живу силу, а також неброньовану або легкоброньовану техніку противника. Здатний пересуватися по пересіченій і гірській місцевості. Може застосовуватися при проведенні морських десантних операцій. Цей комплекс дистанційно керований і здатний забезпечити вогневу підтримку десантно-штурмових груп, проводити розвідку узбережжя, забезпечити доставку вантажів і боеприпасів для підрозділів, які ведуть бій на березі.

Також, військові РФ покладають надії на експериментальну платформу «Маркер», яка була вперше публічно представлена в 2019 на Магнітогорському випробувальному полігоні робототехнічних систем і комплексів, та розроблена НВО «Андроїдна техніка».

Для роботів передбачено п'ять платформ, зокрема: транспортно-заправна машина і робот охорони. Всі вони будуть здатні нести і застосовувати стрілецько-гранатометний модуль, 120-міліметровий міномет, запускати одноразові дрони. За словами розробників, роботи повинні бути створені до 2025 року.

«У майбутньому ці машини зіткнуться з собі подібними. Ми вважаємо, що такі роботи будуть воювати з роботами. Цінність робота полягає в тому, щоб замінити людину, перевищувати його можливості», – впевнені в російському ОПК.

Також в 2019 році з'явилася інформація, що бойовий наземний робот «Нерехта», який, як повідомляли ЗМІ, після «обкатки» в Сирії пройшов необхідну доопрацювання, пізніше випробовували в військах. До того ж, очікувалося, що незабаром цей автоматизований комплекс може бути прийнятий на озброєння російської армії. За словами голови Національного центру розвитку технологій і базових елементів робототехніки Фонду перспективних досліджень Олега Мартянова, в ході апробації в військах безпілотна броньована машина «підтверджує всі заявлені характеристики». Повідомляється, що бойовий роботизований комплекс дійсно дуже затребуваний військовими. Також відомо, що «Нерехте» конструювали в трьох варіантах: бойовому, як засіб артилерійської розвідки і у вигляді транспортної машини. Але і це не все. Той же бойовий модуль «Нерехти» за бажанням замовника готові оснастити 12,7-мм кулеметом «Корд» або 7,62-мм танковим кулеметом Калашникова. При необхідності систему озброєння робота-броньовика на заводі посилять 30-мм автоматичним гранатометом

АГ-30М. А в перспективі – і важким озброєнням, в тому числі протитанковими ракетами. Також, розробники повідомляють, що комплекс «Нерехта-2» буде працювати в режимі автоматичного руху по заздалегідь підготовленої території, отримає новий тип боєприпасу для вирішення завдання в умовах непрямой видимості, зможе боротися з більш важкими і захищеними цілями. Значна увага буде приділена груповому управлінню.

У тому ж 2019 році стало відомо про робота «Сарма». За словами розробників, це – оборонний проект, який знайде застосування і в цивільній галузі. Наприклад, при дослідженні морських глибин води. «Техпроект ми завершуємо в червні, визначена схема розподілу, обґрунтовані складові частини. Проект рухається за затвердженим графіком. Це комплексний проект, у нього багато характеристик. Його родзинка – енергетична автономність, запас ходу повинен буде складати близько 10 тисяч кілометрів», – сказав заступник генерального директора Фонду перспективних досліджень (ФПД) Ігор Денисов в травні 2019 року.

Також перспективною розробкою вважається бойовий робот «Рись». «Рись» планується зробити всепогодної, щоб вона могла пересуватися і функціонувати в дощ, сніг і ожеледь. Розробники обіцяють, що «Рись» зможе працювати в

гірській місцевості і зруйнованій міській інфраструктурі, на промислових підприємствах, у виробничих і житлових приміщеннях, долати пороги висотою до 500 мм, сходові марші з кутом нахилу до 30°, рови шириною до півметра, стінки заввишки до 400 мм і шириною до 300 мм. Оснащення «Рисі» має на увазі апаратуру технічного зору, апаратуру передачі даних і команд управління, апаратуру навігації і орієнтації, засоби розвідки і спостереження, апаратуру стеження за маяком, програмний комплекс і яка визначається функціональним призначенням цільову навантаження.

До того ж, в Росії також існують роботизовані морські комплекси. Одним з них є «Галтель», який успішно пройшов дослідну експлуатацію в Сирії. З вересня 2017 року апарат займався пошуком боєприпасів і охорони акваторії в районі порту Тартус. Розробники заявляли, що завдяки російському підводному човні-роботу вперше створена детальна карта донної поверхні біля берегів Сирії. Унікальність дрона полягає в тому, що вчені Інституту проблем морських технологій Далекосхідного відділення РАН забезпечили його штучним інтелектом. Після отримання завдання «Галтель» самостійно аналізує обстановку і вибирає способи її вирішення. До складу комплексу входять дистанційно-керований підводний апарат і дві

автономні незаселені підводні човни, з автономністю плавання до 24 годин і дальністю до 100 кілометрів. За 12 годин підводний дрон обстежує акваторію площею чотири квадратних кілометрів. Підводний човен може пересуватися по різних траєкторіях і здатний обходити перешкоди. Так, фіксуючи наближення перешкоди, командна система управління дає автопілоту завдання обійти небезпеку. Апарат самостійно вибирає шлях, а потім повертається на курс. Спочатку комплекс призначався для пошуку підводних мін, але «Галтель» може розглядати об'єкт розміром із сірникову коробку. Паралельно з фотографіями апарат знімає і відеоряд. Всі дані передаються для аналізу в центр управління. При необхідності в воду опускається телекерований апарат, здатний працювати на глибині до 300 метрів.

«ЛОЖКА ДІГТЮ»

Таким чином, на перший погляд ситуація виглядає оптимістично – переозброєння відбувається за плановими, й досить високими темпами, війська отримують новітні зразки ОВТ з передовими тактико-технічними характеристиками. Та чи є картина насправді такою безхмарною, як її вимальовують російські військові посадовці та ЗМІ?

На російських аналітичних ресурсах подекуди трапляються матеріали з відмінною від офіційної, набагато більш скептичною оцінкою

переозброєння армії РФ – зокрема, у експертів виникають сумніви щодо якості нових зразків ОВТ, та щодо спроможності ЗС РФ насправді масово закуповувати новітню техніку. На початку травня 2020 року в статті «Бумерангом» вслід Су-57» російський кореспондент Роман Скомо-рохов акцентував увагу на провалах російського ОПК та проблемах із виконанням анонсованих планів переозброєння ЗС РФ. Зокрема, заяви гендиректора «Рособоронекспорту» щодо великого експортного потенціалу платформи «Бумеранг» автор трактує як фактичну неспроможність, та відмову вітчизняного російського замовника від закупівель великої кількості цих машин, та наводить аналогічні факти щодо інших перспективних зразків ОВТ російського виробництва.

«І з іншими виробами все зовсім так само, – зазначає Скомо-рохов. - Взяти Су-57, який нещодавно, в репортажах про репетиції травневого повітряного параду, знову був названий «тим, що не має аналогів в світі».

Але тут так, це дійсно так. Су-57 не має аналогів в світі, тому що це єдиний винищувач п'ятого покоління, який нікому не потрібен і не цікавий.

Китайський Chengdu J-20 затребуваний, американський F-35 продається по світу, а ось Су-57... На жаль.

Ні, звичайно, те, що в Перу думають над придбанням 3 (ТРЬОХ) Су-

57 і В'єтнам розглядає можливість покупки...

Величезний експортний потенціал, згоден.

І якби це був одиничний випадок...

Не так давно ми обговорювали розклади по МіГ-35, який був замовлений просто приголомшливою серією в 6 (ШІСТЬ !!!) машин. Я не знаю, чи були в історії РСК «МіГ» більш чутливі ляпаси, думаю, не було. Але факт: літак виявився взагалі не затребуваний і не потрібний. Шість примірників – це як раз для показів можливим покупцям. Ну і відповідний супровід у вигляді фонограми з пісню про експортний потенціал.

Прикро, машина явно хороша. Але... Африка, Азія... СНД...

Однак впадемо з небес на землю. А на землі у нас «Бумеранг». Який демонструється на парадах з 2015 року, і який ось-ось і мав би піти у серію.

Однак ні.

Спершу прикривалися високою вартістю машини. Так, це дуже серйозний аргумент, навіщо есмінець з вартістю авіаносця, навіщо БТР, який в грошах важить як танк?

Правильна відповідь – не потрібно.

Але в минулому році, коли реально замаячив повна відмова від всього замовлення, «Бумеранг» раптово подешевшав! Гендиректор фірми-виробника «ВПК» Олександр

Красовічій зробив сенсаційну заяву: з'явилася можливість знизити вартість «Бумерангу» приблизно в три рази.

Однак пришестья в армію Росії «Бумерангу» не сталося. Навіть незважаючи на падіння відпускної ціни мало не в три рази.

І тут теж присутня логіка.

За рахунок чого так подешевшало, ніхто не говорить. Але насправді варіантів небагато. Або за рахунок зниження відпускних цін на комплектуючі в тому випадку, якщо вони дійсно були безсовісно завищені, або за рахунок самої комплектації. Тобто установки дешевших вузлів і устаткування.

До речі, ось вам живий приклад. Знову ж Су-57.

Орієнтовна ціна Су-57 була озвучена в 100 мільйонів доларів. Нормальна ціна на світовому ринку для такого літака. Французи в минулому році продали індусам «Рафайл» по 218 мільйонів євро за штуку, а «Рафаль» – ну ніяк не Су-57 навіть в принципі.

Наші Су-35, які однокласники «Рафаля», йдуть в Китай по 75 мільйонів доларів.

І раптом минулого літа Міністерство оборони підписує довгостроковий контракт на покупку 76 Су-57 по 32 мільйони доларів за одиницю.

Тобто винищувач 5 покоління йде за ціною в два з половиною рази нижче винищувача четвертого покоління. Нонсенс? Не те слово.

Дуже дивна цифра угоди, навіть якщо врахувати, що «для себе», «в ім'я інтересів Батьківщини» і все інше – незграбно.

Так, для радянської і тепер російської (бо вона вся родом з СРСР) техніки співвідношення «ціна / якість» було одним з кращих в світі. Тобто хороші ТТХ і бойові експлуатаційні якості прекрасно поєднувалися з невеликою за світовими мірками ціною.

БМП? В районі мільйона доларів. БТР? Якщо говорити про БТР-82А, то 563 тисячі доларів, в той час як «для себе» в перерахунку навіть дешевше буде, тому як близько 28 мільйонів рублів.

Але вибачте, БТР-82 – це все той же БТР-60, просто тюнінгований. Так дизель, так, башта, але по суті це все той же БТР-60, з його протикулевою бронєю і відсутністю протимінного захисту. І як їздили на БТР-70 в Афганістані на броні бійці, так само і через 30 років на Донбасі і в Сирії їздять, оскільки куля – вона, звичайно, дура, а ось міна для БТР – могила.

«Бумеранг» обіцяв бути міцнішим. Втім, ми про це поговоримо окремо, тема довга і насичена. Зараз же нас цікавить не теорія, а практика.

А на практиці ціна у «Бумерангу», що в колісній версії (БТР К-16), що в гусеничній (БМП К-17), ну ніяк не можна буде порівняти з ціною БТР-60 в новій упаковці.

Якщо ж порівнювати «Бумеранг» з основними конкурентами на зовнішньому ринку, то тут їх два: американський Stryker і канадський LAV III.

Але «Бумеранг» виглядає тут «товстішим». І броня захистити може не тільки від 7,62-мм куль, і потужність двигуна неабияк більше, і з озброєнням теж.

На жаль, все якраз псує питання ціни. А ціна... Ціна не як у БТР-82. І тому «товстий» за всіма ТТХ і ціною «Бумеранг» цілком може виявитися нецікавим закордонним покупцям.

Цікаво, «Посейдони» і «Авангарди» теж на продаж підуть? У разі, якщо ціна виявиться недосяжною. Тому що в цілому «Бумеранг», що летить слідом Су-57, звичайно, літак не зіб'є, але... Але і нашої безпеці нічим не допоможе. А грошей, нагадаю, на розробки, випробування, випуск та інше пішло з надлишком. Ось це і засмучує найбільше. Адже покупці з Африки можуть і не оплатити витрати».

Доля згаданої автором «Армати» також залишається досить туманною. На початку лютого 2020 року стало відомо, що перспективний танк Т-14 (танк на важкій гусеничній платформі «Армата») залишився без двигуна. Челябінський тракторний завод, який відповідав за розробку силової установки, заявив, що постановка на серійне виробництво розробленого двигуна через недоборки та технічно недосяжні пара-

метри є недоцільною. Вартість розробки двигуна становила понад 467 млн рублів. Раніше повідомлялося, що у танка виникли проблеми з трансмісією та прицільною системою. Розробником платформи «Армата» є російське підприємство «Уралвагонзавод». Крім танка Т-14, на цій платформі будуються бойова машина піхоти Т-15 і броньована ремонтно-евакуаційна машина Т-16.

У 2018 році завод опинився на межі банкрутства, попри те, що двома роками раніше отримав замовлення від Міноборони РФ на розробку платформи. Були виділені мільярди рублів на будівництво нових цехів для танків нового покоління. До 2020 року в розпорядження армії РФ очікувалося надходження 2300 танків Т-14. В результаті для військових випробувань було передано близько 100 одиниць.

Про те, що очікувати появи розпіареної «Армати» у військах в недалекому майбутньому не варто, свідчить контракт російського оборонного відомства на поставку танків Т-90М та модернізації Т-90А. У планах отримати близько 400 одиниць до 2027 року. Але і тут не обходиться без проблем. У період 2018 - 2019 років очікувалася модернізація 60 танків Т-90А до рівня Т-90М. Але станом на початок 2020 року жодна машина модернізована не була. Зазначимо, що обидва танка є глибокою модернізацією радянського Т-72.

За словами військово-політичного оглядача Олександра Коваленка, крім технічних проблем, що виникли при розробці Т-14, в майбутньому російську армію чекають нові проблеми з цим танком.

«Т-14 дуже сирий, на його доведення потрібні колосальні кошти. Але і це ще не все. За своїми розмірами цей танк істотно перевершує будь-який з танків РФ. Це означає, що у них немає необхідної інфраструктури для обслуговування цих танків у військових частинах. Кожна з них повинна буде переобладнати бокси під його розміри, а також підібрати техніку для обслуговування», - розповідав він в коментарі «Апострофу».

Ситуація з «Арматою», крім високої вартості і габаритів, пояснюється необхідністю продовження випробувань перспективного зброї і обережністю російського військового відомства в оцінках його можливостей, повідомляє «Військово-промисловий кур'єр».

Відзначається, що низка систем озброєння танка Т-14 «Армата» вимагає подальшої апробації та дослідної експлуатації у військах. «Судячи з усього, така доробка може торкнутися силової установки, трансмісії, прицільного комплексу. Для танкової гармати належить розробити нову номенклатуру боеприпасів, включаючи керовані, з підривом на траєкторії польоту », - пише газета.

Крім того, є «питання і до контролю екіпажу, що знаходиться в броньованій капсулі, за бойовою обстановкою навколо танка». Повернути капсулу, як вежу, не представляється можливим, тому упор робиться на оптичні засоби і електроніку, які в бою можуть підвести. Все це спонукає Міноборони проявляти граничну обережність у вирішенні про закупівлі великих партій», - йдеться в матеріалі.

Також песимістично щодо «Армати» налаштований оглядач svpressa.ru Сергій Іщенко, який вважає, що економічна криза, яка насувається на Росію, може поставити хрест на постачання танків «Армати» в ЗС РФ

«Недовга, хоча і широко розпізнана історія новаторського російського і єдиного в світі танка четвертого покоління Т-14 «Армата », здається, підійшла до кінця, - пише Іщенко. «Всупереч обіцянкам Кремля, всупереч обіцянкам розробників і виробників, армія «Армати», гадаю, ніколи не отримає ні для чого, крім як для військових випробувань».

«Армати», на жаль, швидше за все, судилося залишитися в історії вітчизняного ВПК з образливим для відмінно задуманої, хоча сируватої бойової машини, прізвиськом «парадний танк». І сумно навічно встати в експозицію знаменитого музею бронетехніки в підмосковній Кубінці. Щоб вже там десятиліттями бу-

дирити у відвідувачів парку «Патріот», улюбленого дітища міністра оборони РФ Сергія Шойгу, сумні думки: «Ми майже змогли зробити кращий в світі танк. Але у нас не вийшло. Шалені гроші країни влада спустила на інше». Відповідно до прес-релізу Міноборони РФ, в нинішньому році жодного танка Т-14 «Армата» Збройні сили не отримують. Навіть для військових випробувань. Хоча ще на початку 2019 року було офіційно заявлено, що перша партія з 12 Т-14 надійде в ВС РФ на початку нинішнього року. А військові випробування «Армати» вже давно повинні були йти в 2-й гвардійській Таманській мотострілецькій дивізії Західного військового округу.

Насправді поповнення Сухопутних військ Росії в 2020-м складуть лише, як написано в казенному папері, «понад 120 модернізованих танків Т-72Б3М». Які представляють собою глибоко модернізовану версію бойової машини, розробка якої була почала ще в Радянському Союзі в 1967 році.

До цього, слід, мабуть, додати і батальйонний комплект Т-90М «Прорив», вже поставлений нашим військовим «Уралвагонзаводом» в квітні. Кажуть – це просто відмінна машина. Але все-таки не довгоочікувана «Армата». До того ж, і нових «Проривів» наші танкісти, як впливає зі згаданого прес-релізу, до самих новорічних ялинок теж не побачать», - робить висновок Тищенко.

Відчутні проблеми є і з переозброєнням повітряних сил на нові Су-57. У 2007 році до проекту розробки Су-57 фінансово приєдналася Індія, вклавши \$295 млн розробку літака. Очікувалося, що Су-57 стане першим індійським винищувачем «п'ятого покоління».

У квітні 2018 року Індія вийшла з проекту, залишивши РФ без фінансування. На той час стало зрозуміло, що Су-57 не дотягує до «п'ятого покоління». Він істотно поступається еталонним винищувачам F-22 Raptor і F-35 Lightning II. У Су-57 ще немає двигуна другого етапу, а ефективна площа розсіювання (ЕПР) під час моделювання бою, показала значну перевагу конкурентів – «фантоми» виходили на ціль й атакували літак, ще до того, як системи Су-57 могли їх засікти. Виникли проблеми у Су-57 і з розміщенням зброї у внутрішніх відсіках. Габарити ракет не дозволяють розмістити їх усередині фюзеляжу через крила, які складаються.

Після падіння Су-57 в Хабаровському краї в грудні 2019-го у відставку пішов генеральний директор компанії «Сухой» Ігор Озар. Причиною називається зрив термінів постачання винищувача. До кінця 2027 року російська армія повинна отримати 76 Су-57. На сьогоднішній день вироблено тільки 13 дослідних зразків. Всі вони призначені для випробувань. Керівництво російської Об'єднаної авіабу-

дівної корпорації планує об'єднати компанію «Сухого» і «МіГ» в одну. Як це позначиться на розробці винищувача, покаже час. Поставка 76 літаків протягом семи років вже виглядає на рівні фантастики.

Також росіянам доводиться відмовлятися від амбіційних проектів з розвитку ВМС. Зокрема, припинено розробку російського атомного есмінця-невидимки «Лідер» і нового фрегата 22350М.

Ескадрений міноносець проекту 23560 «Лідер» - проект перспективного атомного надводного стелс-корабля для ВМФ РФ. Передбачалося, що ці кораблі будуть мати водотоннажність близько 14 тисяч тонн і озброєні крилатими ракетами великої дальності «Калібр», сучасними системами протиповітряної оборони та радіоелектронної боротьби.

Робота над ескізним проектом есмінця тривала з квітня 2015 по кінець 2016 року. Очікувалося, що закладка корабля відбудеться після 2022 року.

Також існує низка проблем із засобами РЕБ, які в травні 2020 року проаналізувало українське видання «Defence Express». На думку вітчизняних експертів, в процесі розвитку сил і засобів РЕБ РФ слід виокремити наступні проблемні питання.

1. Як показує досвід сучасних війн і військових конфліктів, засоби РЕБ при неправильному застосуванні однаково відчутно впливають як на

противника, так і на власні війська. В РФ зроблені певні висновки після війни в Грузії, коли процес придушення грузинських РЛС літаками Ан-12ПП одночасно впливав і на російські станції, які перебували на відстані 100-120 км від зони постановки перешкод, а наземні станції РЕБ СВ РФ однаково подавляли лінії зв'язку як грузинських, так і власних військ.

Однак, вирішити однозначно цю проблему, навіть за умови підвищення рівня селекції та точності нанесення радіоелектронних ударів, РФ поки не вдається. Крім того, під час створення нових комплексів оборонною промисловістю не враховується той факт, що у районі конфлікту працюють і цивільні радіоелектронні засоби - канали зв'язку, які обслуговують «швидку допомогу», підрозділи МНС та поліції, які бувають безпосередньо задіяні в процесі організації забезпечення діяльності військ.

2. Якщо проаналізувати представлену російською промисловістю лінійку продукції РЕБ (особливо це стосується виробів компанії «КРЕТ»), то низка цих виробів є продовженням комплексів, розроблених в 70-80-х рр. Так, наприклад, «Красуха-20», «Красуха-С4», «Ричаг» та «Москва-1» з'явилися у середині-кінці 90-х, але їх реалізація загальмувалася через хронічне недофінансування.

В процесі створення комплекси, звичайно, допрацьовувалися та вдо-

сконалювалися, але базові підходи залишилися незмінні. Більшість комплексів зроблено за одним принципом - постановка потужних шумових перешкод, що має як недоліки, так і переваги. Крім того, до недавнього часу практично не використовувалися міліметровий та террогерцовий діапазони, які в даний час все частіше і частіше привертають увагу виробників не тільки радіоелектронного обладнання, але і високоточної зброї.

Розробникам РЕБ потрібно «закривати» всі ці канали, а це досить велика смуга, а значить, потрібні складніші засоби радіоелектронної боротьби, що, в свою чергу, призводить до збільшення масогабаритних показників станцій перешкод і зменшення їх рухливості.

3. Незважаючи на заяви представників оборонної промисловості та державних чиновників, залежність в іноземних комплектуючих залишається. За приблизними підрахунками вона становить від 5 до 10 %. Тому введені санкції проти Росії негативним чином позначилися на перспективах виготовлення серійних зразків РЕБ.

На сьогодні триває процес заміни іноземних складових на російські аналоги з необхідними характеристиками, однак це впливає на якість продукції та її вартість. Тим не менш, можна прогнозувати, що рано чи пізно РФ вдасться вирішити наявні проблеми та замінити

іноземні комплектуючі у власних засобах РЕБ.

4. Є певні труднощі з браком професійних кадрів. Переважна частина працівників відповідної галузі вже має поважний вік, а молодь не зацікавлена йти на роботу на запропоновану заробітну платню.

5. Є потреба у модернізації виробничої бази підприємств-учасників державного оборонного замовлення, які залучені у виробництві, в тому числі, високотехнологічної техніки. Відомо, що до 2015 р. велика частина устаткування, передбачуваного до закупівель в рамках програм технічного переозброєння підприємств, проводилась в країнах ЄС і США. Зараз це ускладнено.

6. Унаслідок розриву відносин з європейськими країнами є проблеми з поновленням ліцензійного програмного забезпечення при виконанні перспективних НДДКР.

ЗАГРОЗА ЗРОСТАЄ

Як підсумок, можна констатувати – реальна картина переозброєння російських Збройних сил дещо не така райдужна, як її малюють російські посадовці. Попри безсумнівні успіхи, існує й низка невдач та відвертих провалів, які перш за все стосуються найбільш широко розклямованих розробок ОВТ – новітньої бронетехніки та авіації. Водночас, існують проблеми з доступом до закордонної елементної бази через західні санкції, що нега-

тивно впливає на якість нового озброєння, та в перспективі може призвести до технологічного відставання та виснаження російського ОПК.

Але, незважаючи на проблеми, переозброєння російського війська дійсно йде високими темпами, нарощування військової міці залишається першочерговим пріоритетом російської влади. Економічна криза, що насувається на Росію та світ, скоріш за все, призведе до певного скорочення оборонних видатків, але немає сумнівів, що «затягування по-

ясів» торкнеться армії та «оборонки» РФ в останню чергу. Темпи й масштаби оновлення збройних сил РФ та України залишаються неспівставними, а розрив між ними лише поглиблюється. Тому, оскільки немає сумнівів в збереженні загрози з боку РФ для України, наша держава має активізувати пошуки можливостей для асиметричних відповідей на зростаючий потенціал однієї з наймогутніших армій світу, що лишається ворожою та посилює свою присутність на наших територіях та кордонах.